

Andreas Arentz Nygaard

Skatteatferd i små aksjeselskap

Revisjon, ekstern regnskapsfører og eierandel styreleder sin sammenheng med skatteatferd

Tax behaviour in small limited liability companies

Tax behavioural context of audit, external accountant and chairman shareholding

Masteravhandling i økonomi og administrasjon. Spesialisering innenfor økonomistyring

Veiledere: Tor-Eirik Olsen, Even Fallan og Lars Fallan

Trondheim, juli 2016

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Handelshøyskolen i Trondheim

Handelshøyskolen i Trondheim

Forord

Denne masteravhandlingen er skrevet som en avsluttende del av masterstudiet i økonomi og administrasjon ved NTNU våren 2016, og inngår i en spesialisering i økonomisk styring.

Studien er motivert av en interesse for skatt og et ønske om å fordype seg i feltet. Det har vært en spennende og lærerik prosess. Det har vært en spesielt god erfaring å ha eneansvar for et forskningsprosjekt av denne størrelsen.

Jeg vil rette en stor takk til mine veiledere Lars Fallan, Even Fallan og Tor-Eirik Olsen for verdifulle råd, engasjerende veiledning, og at døren alltid har stått på gløtt. Uten deres hjelp ville arbeidet med oppgaven blitt langt mer utfordrende.

Jeg ønsker å rette en spesiell takk til Even Fallan som skaffet til veie data fra Skatteetaten som la grunnlaget for denne studien.

En stor takk til Marianne Arentz, Ingrid Nygaard, Tarje Neergaard Ulset, Eirik Ulset, Markus Evensen og Kristina Richter som har bidratt med korrektur og konstruktive tilbakemeldinger. Til slutt vil jeg rette en takk til mine foreldre Per og Marianne for deres støtte under hele studiet.

Innholdet i denne oppgaven står for forfatterens regning.

Trondheim, 29. juli 2016.

Andreas Arentz Nygaard

Sammendrag

Fra 1. mai 2011 ble det lov for små aksjeselskaper å velge bort revisjon (Revisorloven, 2016, §2-1). Lovendringen var omstridt og flere sentrale aktører mente endring ville medføre negative konsekvenser for innbetalingen av skatt. Fram til i dag er det gjennomført få og usikre studier om hvordan fravalg av revisjon påvirker skatteatferden. Kunnskap på dette området er hovedsakelig av interesse for de som berøres av lovendringen, aktørene som var imot endringen og utvalget som skal behandle muligheten for å utvide loven. På bakgrunn av dette formuleres følgende problemstilling:

«Hvordan har fravalg av revisjon påvirket små aksjeselskapers skatteatferd?»

I tillegg til avhandlingens problemstilling er det undersøkt hvilken sammenheng bruk av ekstern regnskapsfører og styreleders eierandel har med skatteatferd. Det ble derfor utviklet totalt tre hypoteser med utgangspunkt i agentteori og relevant forskning om skatteatferd. Hypotesene ble testet ved hjelp av en lineær multippel regresjon. Undersøkelsen ble basert på unike selskapsdata fra næringsoppgavene for 2013.

Avhandlingen fant at fravalg av revisjon i små aksjeselskaper påvirker skatteatferden ved at de er mer skatteaggressive. Videre ble det funnet en sammenheng mellom økt skatteaggressivitet og å ikke benytte ekstern regnskapsfører, og denne sammenhengen var sterkere enn sammenhengen som ble funnet for bruk av revisor. I tillegg ble det funnet en positiv sammenheng mellom styreleders eierandeler og skatteaggressivitet.

Avhandlingens funn er et tilskudd til diskusjonen om frivillig revisjon. Langlie (2015) fant ingen endring i skatteatferden for fravalgskandidatene i 2011. Denne avhandlingens funn om en økt skatteaggressivitet ved fravalg av revisjon, indikerer en utvikling i selskapenes atferd som er negativ for skatteinngangen. Det vil derfor være viktig med videre forskning på fravalg av revisor. Studien ønsker også å bidra til å gjøre Skatteetatens kontroller mer effektive. Kort oppsummert bør de fokusere på små aksjeselskaper som ikke har revisor eller ekstern regnskapsfører og en styreleder med eierandeler.

Abstract

From 1 May 2011 small limited liability companies were allowed to opt out of audit (Revisorloven, 2016, §2-1). The amendment was disputed and a number of associates predicted that a change would lead to negative consequences when it comes to paying taxes. Currently there are only a few conducted studies on how deselection of audit can affect tax behaviour – and it is unclear how certain these studies are. Knowledge on this topic is of interest to those affected by the law, stakeholders opposing the amendment and the committee whose task is to evaluate the possibility of extending the law. On the basis of the abovementioned, the following became the thesis question:

“How deselection of audit can affect the tax behaviour in small limited liability companies?”

In addition to the thesis question, this study will also introduce research on the topic of external accounting and chairman holdings – and how these two factors can affect tax behaviour. Due to this it was necessary to develop three hypotheses on the basis of agency theory and relevant research on tax behaviour. These hypotheses were tested using a linear multiple regression. The research was built upon unique company data from the 2013 tax returns provided by the Tax Administration.

The thesis has found that dropping audit in small limited liability companies does indeed influence tax behaviour. A coherence between opting out of audit and increased tax aggressiveness was revealed, together with a connection between not using an external auditor and increased tax aggressiveness. The latter result was more substantial. This means that although deselection of auditor affects tax aggressiveness, choosing not to use an external accountant is of higher significance. Furthermore, one could also see a positive coherence between a large number of chairman holdings and increased tax aggressiveness.

The results uncovered in this thesis are a contribution to the debate on voluntary audit. Langlie (2015) found no change in tax behaviour for the candidates of 2011 who chose to skip audit. The findings disclosed in this study, indicating increased tax aggressiveness when dropping audit, thus suggest a rather recent trend in company behaviour, which in turn is negative for tax receipts. Further research on deselection of audit would therefore be highly beneficial and of great importance for future purposes. This study also wants to contribute to making Tax Administration controls more accurate. To conclude, they should focus on small limited liability companies opting out of audit, external accounting or chairman shareholdings.

Innholdsfortegnelse

Forord	i
Sammendrag	ii
Abstract	iii
Innholdsfortegnelse	iv
Tabelloversikt	v
Figuroversikt	v
1 Innledning	1
1.1 Aktualisering av avhandlingen	1
1.2 Avgrensning og posisjonering	2
1.3 Ekstern regnskapsfører og eierandel styreleder	4
1.4 Samfunnsmessige bidrag	6
2 Teori og hypoteseutvikling	7
2.1 Fravalg av revisjon og ekstern regnskapsfører	8
2.2 Eierandel styreleder	11
2.3 Kontrollerende forhold	13
3 Metode	18
3.1 Populasjon	19
3.2 Utvalg	21
3.2.1 Frafallsanalyse og ytre validitet	22
3.3 Datagrunnlag	25
3.3.1 Datainnsamling	25
3.3.2 Datamateriale	26
3.3.3 Etiske betraktninger	27
3.4 Operasjonalisering	27
3.4.1 Avhengig variabel.....	28
3.4.2 Forklaringsvariabler	30
3.4.3 Kontrollvariabler	32
3.5 Lineær multippel regresjon.....	36
3.5.1 Testing av modellens forutsetninger	36
4 Resultat	41
4.1 Beskrivende statistikk.....	41
4.2 Regresjonsanalyse	42
4.2.1 Evaluering av modellen	43

4.2.2 Resultater	44
4.3 Oppsummering	44
5 Diskusjon.....	46
5.1 Fravalg av revisjon	47
5.2 Bruk av ekstern regnskapsfører	49
5.3 Eierandel styreleder	51
6 Konklusjon.....	53
7 Forslag til videre forskning	55
Referanseliste.....	56
Vedlegg.....	61
1. Utvalgte studier om skatteatferd.....	61
2. Utvalgte studier om skatteatferd: Studier om styrets skatteatferd	63
3. Residualplott.....	64
4. Gleisjer-test.....	65
5. Korrelasjonsmatrise	66
6. Beskrivende statistikk.....	67
7. Test av regresjonsmodell	67
8. Normalfordeling av residualer	67

Tabelloversikt

Tabell 1: Seleksjon fra rådata til populasjon.....	20
Tabell 2: Seleksjon fra populasjon til utvalg.....	22
Tabell 3: Frafallsanalyse.....	24
Tabell 4: Operasjonalisering.....	35
Tabell 5: Multikollinearitet.....	37
Tabell 6: Beskrivende statistikk for kontinuerlige variabler.....	41
Tabell 7: Frekvensfordeling over dikotome variabler.....	42
Tabell 8: Resultater regresjonsanalyse.....	43
Tabell 9: Oppsummering av variablenes signifikans og fortegn.....	45

Figuroversikt

Figur 1: Forskningsmodell	17
---------------------------------	----

1 Innledning

Formålet med denne avhandlingen er å utforske temaet skatteatferd. Avhandlingen tar hovedsakelig for seg sammenhengen mellom fravalg av revisjon og skatteatferd. I tillegg vil skatteatferd sin sammenheng med bruk av ekstern regnskapsfører og styreleders eierandeler utforskes. Undersøkelsen vil omfatte små aksjeselskaper i Norge med mulighet til å velge bort revisjon.

1.1 Aktualisering av avhandlingen

Etter 2006 har det blitt gjennomført en rekke endringer i lovgivningen for næringslivet (Prop.51L(2010–2011), 2010). Dette skyldes at norske myndigheter ønsker å bedre konkurranseevnen til det norske næringslivet. En måte å gjøre dette på er å redusere administrative kostnader for små selskaper. Hensikten bak trenden med regelendringer for næringslivet, er at det skal bli mer attraktivt å starte bedrift og redusere fordelene med å starte virksomhet i utlandet. Det er derfor gjort flere forenklinger i aksjeloven (Regjeringen, 2011, Regjeringen, 2016). Det ble blant annet besluttet å *redusere de offentlig pålagte informasjonskravene* (Prop.51L(2010–2011), 2010). Revidering av årsregnskap har vært pålagt en stor del av norske selskaper i lengre tid. Dette har ført til ekstra kostnader og mer administrativt arbeid for bedrifter. Ønsket om å redusere kostnader samt hensynet til den internasjonale utviklingen ved bruk av revisor, ble tillagt avgjørende vekt i finansdepartementets forslag til *fritak av revisjon for små aksjeselskap* (Prop.51L(2010–2011), 2010). Loven ble vedtatt på Stortinget, og fra 1. mai 2011 kunne små aksjeselskaper velge bort revisor (Revisorloven, 2016, §2-1). Det følger av aksjeloven at unntaket for revisjon gjelder aksjeselskaper med driftsinntekter av den samlede virksomheten som er mindre enn fem millioner kroner, selskapets balansesum er mindre enn 20 millioner kroner, og gjennomsnittlig antall ansatte ikke overstiger ti årsverk (Aksjeloven, 2016, § 7-6 (1)). Oppfylles disse vilkårene kan generalforsamlingen gi styret fullmakt til å velge bort revisjon.

Lovendringen var omstridt. Flere mente at den daværende ordningen med revisorplikt burde videreføres (Prop.51L(2010–2011), 2010). Blant disse var Nærings- og Handelsdepartementet, og Den norske Revisorforening. De mente at bortfallet av revisorplikten ville føre til en økning i skatte- og avgiftsunndragelser. Institutt for regnskap og revisjon ved Norges Handelshøyskole mente at kontrollen av skatt og avgift ville bli skadelidende. Økokrim argumenterte for at

revisors forklaring og dokumentasjon ofte er viktige bevis i økonomiske straffesaker. Finansdepartementet erkjente i forslaget til lovendring at en opphevelse av revisorplikten ville føre til en svekkelse i kontrollen av skatte- og avgiftsberetningen og at dette, isolert sett, talte imot lovendringen. Det var altså en bred bekymring blant flere aktører om at frivillig revisjon ville føre til en *økning* i ulovlige skattemessige aktiviteter.

Det vurderes nå om aksjeloven skal endres ytterligere. I løpet av 2016 skal et ekspertutvalg gjennomgå aksjelovgivingen (Regjeringen, 2016). De skal blant annet vurdere om terskelverdiene for å velge bort revisjon bør heves og om også små konsern skal kunne velge bort revisjon. Det legges altså til rette for å *videreføre* og *utvide* en ordning som flere sentrale aktører mente ville ha negative konsekvenser for skatteatferden.

1.2 Avgrensning og posisjonering

Det er viktig å klargjøre hva som menes med *skatteatferd*. Selve begrepet atferd får ulik betydning avhengig av perspektiv. Atferd er valget av handlinger som individer, organismer, systemer eller kunstige enheter foretar i relasjon til seg selv og sine omgivelser (Minton og Kahle, 2013). Begrepet skatteatferd har ulike definisjoner og et variert meningsinnhold (Hanlon og Heitzman, 2010). I denne avhandlingen studeres skatteatferd gjennom en tredeling av begrepet. Skatteatferd deles i skatteplanlegging, skatteomgåelse og skatteunndragelse. Skatteplanlegging defineres som lovlige aktiviteter som reduserer beskatningen og ikke er i konflikt med lovgivers intensjon (Fallan, 1989). Skatteomgåelse er også lovlige skattereduserende aktiviteter, men vil stride mot lovens intensjon (Amundsen, 1982). Skatteunndragelse er handlinger som strider mot lovverket og skaffer skatteyteren en lavere skattekostnad enn om gjeldende lovverk ble fulgt.

I denne studien vil den helhetlige skatteatferden studeres, og ikke de forskjellige typene skatteatferd. Derfor introduseres skatteaggressivitet som et vidtfavnende uttrykk for skatteatferd. *Skatteaggressivitet* skiller ikke mellom ulike typer atferd innenfor begrepet slik som skatteatferd gjør, men er et uttrykk for virksomhetens samlede skatteatferd. Utfordringen med begrepet skatteaggressivitet er at det brukes ulike betegnelser på fenomenet i den internasjonale litteraturen. Betegnelsene «tax avoidance» eller «tax aggression» brukes om samme innhold (Hanlon og Heitzman, 2010). Dette fører igjen til at begrepene vil ha ulik betydning for forskjellige personer. Hanlon og Heitzman (2010) benytter «tax avoidance» videre i sin forskningsgjennomgang. I denne studien vil begrepet «tax aggression», altså

skatteaggressivitet, benyttes. Dyreng et al. (2008) definerer «tax avoidance», her skatteaggressivitet, som alle transaksjoner som har effekt på firmaets eksplisitte skattebetaling. Denne definisjonen skiller ikke mellom skatteplanlegging, skatteomgåelse eller skatteunndragelse, og det gjør heller ikke Hanlon og Heitzman (2010) i definisjonen de anvender. De betrakter skatteaggressivitet som en skala med skatteplanlegging på den ene siden, og skatteunndragelse på den andre siden. Som innenfor kunst, vil graden av aggressivitet (skjønnhet) bestemmes av øyet som ser; det vil være ulike meninger om hvor skatteaggressiv en handling er.

En studie om skatteatferd og fravalg av revisjon kan gi flere bidrag til forskningen og kunnskapen på feltet. Forskningen på *frivillig revisjon* har fokusert på hvorfor selskaper velger å ha eller ikke ha revisor (Collis, 2010, Niemi et al., 2012, Vestrum og Gjerding-Smith, 2012, Dedman et al., 2014, Hellem og Eilertsen, 2014). Få studier har knyttet fravalget av revisjon opp mot skatteatferd. Blant de som har gjort liknende undersøkelser er Langlie (2015), ved å undersøke om fravalgskandidatene unndro skatt, og Klassen et al. (2015) som undersøkte sammenhengen mellom skatteaggressivitet og revisors forberedelse av selvangivelsen.

Under temaet *skatteatferd* er det tidligere oppdaget flere selskapsspesifikke forhold som er av betydning for skatteatferden, for eksempel er størrelse, lønnsomhet og kapitalstruktur (Dyreng et al., 2008, Dyreng et al., 2010, Lanis og Richardson, 2012, Chan et al., 2013). Litteraturen om skatteatferd er imidlertid ung og har de siste årene vært fokusert rundt sammenhenger med eierskap, ledelse og «corporate governance» (Hanlon og Heitzman, 2010). Dette åpner for å utforske nye forhold av betydning for virksomhetenes skatteatferd, for eksempel kontrollmekanismer. Klassen et al. (2015) fant i sin studie at revisors forberedelser av ligningspapirer reduserte skatteaggressiviteten til selskapene. Derfor vil en studie av sammenhengen mellom skatteatferd og *fravalg av hele revisortjenesten* være en annerledes posisjonering enn tidligere forskning.

Studien vil bidra til å utforske skatteatferden til et spesifikt utvalg av bedrifter. Flere undersøkelser om skatteatferd benytter middels til store selskaper i sine studier (Dyreng et al., 2008, Minnick og Noga, 2010, Lanis og Richardson, 2012, Chan et al., 2013, Zemzem og Ftouhi, 2013, Klassen et al., 2015). Undersøkelsen vil bidra til kunnskap om skatteatferden til *små aksjeselskaper*.

Et annet bidrag fra denne avhandlingen er at undersøkelsene bygger på et *datagrunnlag fra 2013*. Med det nye datasettet kan skatteatferden utforskes to og et halvt år etter lovendringen.

Langlie (2015) baserer sin undersøkelse på selskaper som hadde mulighet til å velge bort revisjon i 2011, som er det samme året lovendringen kom. Han påpeker selv at å undersøke fravalgskandidater fra samme år loven ble endret er problematisk, fordi det er usikkert hvorvidt selskapene har tilpasset seg de nye rammebetingelsene på dette tidspunktet. Det er derfor interessant å gjøre en studie på et senere tidspunkt når det er rimelig å anta at det er mer stabilitet i tilpasningene etter endringen.

I evalueringen av lovendringen om fravalg av revisor, fant Langlie (2015) at det ikke var noen økning i skatteunndragelser blant selskapene som valgte bort revisor i 2011. Det er likevel muligheter for at *skatteatferden* er endret. I denne studien utforskes skatteatferd, som blant annet omfatter skatteunndragelse. Dette gjør det mulig å fange opp eventuelle endringer i annen skatteatferd enn bare skatteunndragelser, som for eksempel skatteplanlegging og skatteomgåelse.

Funn i denne studien kan altså gi noen viktige bidrag. Avhandlingen kan gi kunnskap om linken mellom frivillig revisjon og skatteatferd. Videre kan avhandlingen bidra til forskningen på *temaet* skatteatferd på to måter. For det første kan den bidra til å utforske virkningen av fravalg av revisjon. For det andre kan tilknytning til tidligere forskning utvide perspektivet på fravalgsselskapers skatteatferd. I tillegg kan studien bidra til forskning som allerede er gjort på *fravalgsselskapenes* skatteatferd (Langlie, 2015), ved å bruke nyere data og benytte skatteatferd som avhengig variabel.

På bakgrunn av aktualiteten, aktualiseringen, avgrensning og posisjonering, utledes følgende problemstilling:

«Hvordan har fravalg av revisjon påvirket små aksjeselskapers skatteatferd?»

Denne problemstillingen utforskes ved hjelp av et sett med unike data fra Skatteetaten og for å undersøke dataene benyttes en regresjonsanalyse. Bruken av disse dataene åpner også for å utforske andre forhold av betydning for virksomhetens skatteatferd.

1.3 Ekstern regnskapsfører og eierandel styreleder

Denne undersøkelsen ønsker å bidra med ny kunnskap om skatteatferd. Et sentralt bidrag i denne undersøkelsen vil være å undersøke virkningen av fravalg av revisjon. I lys av

problemstillingen er det viktig å undersøke andre forhold som er av betydning. Det er også ønskelig å benytte *muligheten* til å utforske sammenhengen mellom skatteatferd og andre potensielle selskapsspesifikke forhold av betydning. En del studier baseres på data fra selskapsdatabaser (Minnick og Noga, 2010, Lanis og Richardson, 2012, Chan et al., 2013, Zemzem og Ftouhi, 2013, Armstrong et al., 2015). Denne studien er basert på data levert av offentlige myndigheter. Det har krevd en omfattende søknadsprosess og ressurser fra Skatteetaten for utlevering av disse dataene. Det er derfor viktig å ta vare på muligheten til å kunne utforske datamaterialet til å gjøre undersøkelser av andre selskapsspesifikke forhold som er relevante for problemstillingen. En annen grunn til å benytte muligheten til å utforske flere mulige sammenhenger er at det er lite skatteforskning på virksomhetsnivå (Hanlon og Heitzman, 2010).

Et forhold som kan utforskes gjennom datasettet er bruk av *ekstern regnskapsfører*. Når aksjeloven ble endret for små selskaper, ble det lagt vekt på at mange av de små foretakene benyttet eksterne regnskapsførere (Prop.51L(2010–2011), 2010). I Norge må eksterne regnskapsførere være autoriserte, mens interne regnskapsførere ikke har dette kravet (Regnskapsførerloven, 2016, §1). Gjennom autorisasjonen er de eksterne regnskapsførerne gjennom regnskapsloven, hvitvaskingsloven og standarder for god regnskapsskikk forpliktet til visse kontrolloppgaver (Olsen, 2012). Dermed blir det interessant å utforske hvilken sammenheng det er mellom skatteatferd og fravalg av eksterne regnskapsførere, når kontroll fra autoriserte regnskapsførere kan unngås. Olsen (2012) mener at det i lys av lovendringen vil være interessant å se om det er forskjell i atferd blant de som har egen regnskapsfører kontra de som benytter ekstern regnskapsfører. Det er få som har utforsket ekstern regnskapsfører sin sammenheng med skatteatferd (vedlegg 1 og 2). En studie ser på hvordan bruk av ekstern regnskapsfører henger sammen med skatteunndragelse (Berset et al., 2010). Derfor kan en studie av kombinasjonen mellom samlet skatteatferd og bruk av ekstern regnskapsfører være et bidrag. Datasettet det mulig å utforske også sammenhengen mellom de to i denne avhandlingen.

Denne undersøkelsen konsentrerer seg om små foretak. Det kan tenkes at nøkkelpersoner, som for eksempel styreleder, vil påvirke firmaets atferd i større grad når bedriften er mindre. Derfor vil det være interessant å utforske sammenhenger mellom karakteristika ved styreleder og skatteatferd. Det er gjort flere funn på sammenhenger mellom karakteristika med styret som har sammenheng med skatteatferd (Dyregang et al., 2010, Lanis og Richardson, 2011, Chan et al., 2013, Zemzem og Ftouhi, 2013, Armstrong et al., 2015). Hanlon og Heitzman (2010) påpeker at til nå har forskningen på skatteatferd vært sentrert rundt blant annet styret, men de etterlyser

allikevel mer forskning på eierforholdene i styret. Det er allerede gjennomført en studie på sammenhengen mellom eierkonsentrasjonen i styret og skatteatferden (Chan et al., 2013), men det er ikke funnet forskning på forholdet mellom skatteatferd og styreleders eierandeler (vedlegg 2). Tilgjengelige data fra Skatteetaten om styreleders eierandeler, gjør det mulig i denne oppgaven å undersøke et nytt forhold innen forskningen på skatteatferd.

1.4 Samfunnsmessige bidrag

Ulike aktører kan ha nytte av denne studien. Kunnskapen kan være interessant for nasjonale myndigheter i forbindelse med utforming av lover. Studien kan også være av nytte for utvalget som skal undersøke om grensen for revisjon bør heves og om små konsern skal kunne velge vekk revisjon (Regjeringen, 2016). Kunnskap fra denne studien kan gi utvalget et bedre beslutningsgrunnlag. Mer kunnskap om skatteatferden til små aksjeselskaper kan være nyttig for Skatteetaten, ettersom kontrollene de utfører kan bli mer treffsikre (Opsahl og Kristensen, 2013). Funnene kan bidra til en mer effektiv utvelgelse av selskaper som skal kontrolleres. Informasjonen vil også være av interesse for skattebetalerne fordi det er i skattebetalernes interesse å finne ut om opphevelse av revisjon bidrar til økt skatteaggressivitet som igjen vil redusere proveny. Økokrim anslår at rundt 136 milliarder ble unndratt beskatning i 2011 (Økokrim, 2012). Det er derfor av allmenn interesse å ikke videreføre ordninger som bidrar til ytterligere reduksjon av inntjeningen til staten.

Avhandlingen er *strukturert* på følgende måte: I kapitel 2 benyttes teori og tidligere forskning til å utvikle hypoteser om aksjeselskapenes skatteatferd. Deretter i kapittel 3 presenteres undersøkelsens metode, ved å ta for seg hvordan problemstillingen besvares, hvordan metodiske valg har påvirket undersøkelsen og hvordan begrepene operasjonaliseres. Kapittel 4 presenterer resultatene for hver hypotese, og i kapitel 5 diskuteres funnene sammen med teori og tidligere forskning. Til slutt trekkes konklusjoner for avhandlingen og det legges frem forslag til videre forskning.

2 Teori og hypoteseutvikling

Teori, forskning og kontekst legger grunnlaget for hypotesene som skal testes og diskuteres. I denne studien brukes agentteori og tidligere forskning til å utvikle hypoteser om skatteatferd. Dette for å sikre at hypotesene er forankret i relevant litteratur.

Det finnes ulike *angrepsvinkler* som kan belyse studiens problemstilling. Valget av teori vil være med å bestemme hvilken vinkel fenomenet blir studert fra. Denne studien vil blant annet bruke agentteori til å utvikle hypoteser. På bakgrunn av aktualiseringen av problemstillingen er det interessant å utforske om fravalg av revisor har økt skatteaggressiviteten. Derfor benyttes en teori som reflekterer dette og åpner for mer skatteaggressiv holdning. Bruk av agentteorien til hypoteseutvikling samsvarer med andre studier om skatteatferd (Desai og Dharmapala, 2006, Lanis og Richardson, 2011, Lennox et al., 2013, Zemzem og Ftouhi, 2013, Klassen et al., 2015). Teorien benyttes i utviklingen av alle hypotesene i denne undersøkelsen. Derfor vil det redegjøres kort for agentteorien før den anvendes i utviklingen av hypotesene.

Interessen for problemet med eierskap uten engasjement i dagligdrift, startet allerede på 1700-tallet med Adam Smith (Smith, 1776). Agentteorien tar utgangspunkt i problemer forbundet med *atskillelse av eierskap og kontroll* (Berle og Means, 1932). Problemene med atskillelsen innebærer at store selskaper har mange små eiere slik at ingen av dem har tilstrekkelig makt til å kontrollere ledelsen. Eierskapet ligger utenfor bedriften, mens kontrollen ligger internt. Dette fører til at de to gruppenes interesser kan være divergerende. Aksjonærene ønsker maksimal profitt, mens ledelsen ønsker å berike seg selv.

En agent-prinsipalrelasjon oppstår ved avhengighetsforhold mellom to aktører, der en aktør er avhengig av handlingene til en annen aktør (Fallan og Pettersen, 2016). Aktøren som utfører handlingen er agenten, og den som berøres av handlingen er prinsipalen. Resultatet av agentens handlinger er en variabel i nyttefunksjonen til prinsipalen (Fallan, 2011). Informasjonen mellom prinsipalen og agenten kan være *asymmetrisk* fordelt (Douma og Schreuder, 2008). Agenten vet mer om oppgavene de utfører enn prinsipalen (Fallan, 2011). Prinsipalen vet hvilke resultater han ønsker seg som følge av agentens handlinger. Dette kan føre til at agenten opplever en lojalitetskonflikt, ved at hans egne interesser og prinsipalens interesser kommer i konflikt. Asymmetrisk informasjon åpner for *opportunisme* hos aktørene (Douma og Schreuder, 2008). Gjennom opportunistisk atferd kombineres en aktørs egeninteresse med uærlig oppførsel (Williamson, 1985). For eksempel gjennom ufullstendig eller forvrengt deling av informasjon. Videre vil agent-prinsipalrelasjonens divergerende interesser og asymmetriske

informasjon føre til at det oppstår et tap i forhold til en situasjon uten målkonflikt og informasjonsasymmetri (Jensen og Meckling, 1976). Dette tapet kalles agentkostand. Ifølge agentmodellen kan *incentiv-* og *overvåkningsstruktur* av agentrelasjonen bidra til å redusere agentkostander.

Agentteorien retter søkelys mot to problemer som følge av konfliktene i agent-prinsipalrelasjonen (Arrow, 1985). Det første problemet er «*adverse selection*» (også kalt «hidden information»). Dette er et *ex ante* informasjonsproblem som refererer til privat informasjon som eksisterer før partene blir enig om en transaksjon. Prinsipalen kjenner ikke informasjonen i forkant av transaksjonen som er privat for agenten. Agenten kan opptre opportunistisk ved å skjule denne informasjonen slik at han sikrer sin egen nytte. Eksempelvis kan forsikringstakere skjule relevant informasjon i forkant av en forsikringsavtale for å sikre seg en billigere avtale. Det andre problemet er «*moral hazard*» (også kalt «hidden action»). Dette omfatter opportunistiske handlinger i etterkant av en transaksjon (*ex post*). For eksempel kan forsikringstakere skjule svindel av forsikringsselskapene etter forsikringsavtalen er inngått. Prinsipalene kan ikke observere de skjulte handlingene, og må derfor nøye seg med å overvåke resultatet av handlingen.

Agentteori og aktuell forskning brukes videre til å utlede *tre* hypoteser om små aksjeselskapers skatteatferd.

2.1 Fravalg av revisjon og ekstern regnskapsfører

I dette underkapittelet utledes hypoteser for både fravalg av revisjon og bruk av ekstern regnskapsfører. Først presenteres agentteori og tidligere forskning for hypotesen om fravalg av revisjon. Deretter blir det lagt fram funn fra tidligere studier som er relevant for utvikling av begge hypotesene. Tilslutt beskrives teori og tidligere forskning som former hypotesen om bruk av ekstern regnskapsfører. Hypotesene presenteres tilslutt i underkapittelet.

Agentteorien er en teoretisk tilnærming som kan bidra til å forstå hvilke mekanismer som forårsaker mer skatteaggressivitet ved *fravalg av revisor*. *Informasjonsasymmetrien* mellom regnskapsbruker og regnskapsprodusent gjør det relevant å betrakte forholdet som en agent-prinsipalrelasjon. Selskapene, som produsent av regnskapene, vil være agentene i relasjonen. Skattemyndighetene, som bruker av regnskapene, vil være prinsipalen. Agentmodellen kan også anvendes på bakgrunn av partenes *divergerende interesser*. I selskapene er eierne viktige interessenter. Deres interesse er å maksimere selskapets profitt, slik at de kan øke utbyttet.

Eierne kan møte denne interessen ved at selskapet blir *mer* skatteaggressivt. På den andre siden er det i skattemyndighetenes interesse å opprettholde inntjeningen til staten. Interessentene har altså ulike mål. Ifølge agentteorien vil agentene, her selskapene, kunne utnytte informasjonsasymmetri til å bli mer opportunistiske. En måte å utøve opportunistisme på er å bli mer skatteaggressiv ved å for eksempel underrapportering av inntekter eller overrapportering av fradragsberettigede kostnader. Olsen (2012) mener også at asymmetrisk informasjon vil føre til negative konsekvenser for skattebetalingen. I agentteorien er bruken av *kontrollmekanismer* sentralt for å redusere skjevheten i informasjon, og derav opportunistisme (Jensen og Meckling, 1976). Revisjon kan ses på som en kontrollmekanisme som bidrar til å balansere informasjonen (Collis, 2010), som bidro til å kontrollere små aksjeselskaper frem til 1.mai 2011. Ifølge Olsen (2012) er revisjonens primære funksjon å redusere informasjonsasymmetrien. Fravalg av revisjon kan føre til økt informasjonsskjevhet mellom myndigheter og selskapene uten revisor. Det kan ifølge agentteorien føre til en *økt skatteaggressivitet* blant selskapene som *velger bort revisor*.

Revisor gjennomfører ulike tjenester og oppgaver. Revisors arbeid med forberedelsene av selvangivelsen har vist seg å påvirke selskapenes skatteatferd. Klassen et al. (2015) fant i sin studie at firma som enten *forbereder selvangivelsen* selv eller setter ut jobben til en som ikke er revisor, er mer skatteaggressive enn de som bruker revisor. Dette funnet viser at revisors *arbeid* med virksomheter er viktig for skatteatferden. Det kan videre forventes at fravalg av revisor vil ha en sammenheng med skatteatferden. Mer spesifikt er det rimelig å anta at *fravalg av revisor* også vil føre til *økt skatteaggressivitet*.

I tillegg til agentproblematikk og funnet rundt forberedelse av selvangivelsen, er evalueringen av lovendringen aktuell for hypoteseutviklingen rundt fravalg av revisjon (Langlie, 2015). Langlie (2015) presenterte i sin rapport at *kvaliteten på ligningsoppgavene har gått ned* for selskaper som valgte bort revisor og ikke hadde en ekstern regnskapsfører. Dette funnet kan også være med å skape en forventning til en negativ skatteatferd blant fravalgselskapene. Det er imidlertid ukjent hvor treffsikre de maskinelle kontrollene til Skatteetaten er i feilsøkingen, og det er uvisst hvilken effekt regnskapsfører har hatt på antallet feil. En økning i antall feil blant de som ikke hadde revisor og ekstern regnskapsfører, kan likevel være med å indikere *mer skatteaggressivitet* for dem som *valgte bort revisor*.

Som nevnt over er det usikkert om Langlie (2015) sitt funn om nedgang i kvalitet gjelder virksomhetene som verken har revisor eller regnskapsfører. Dette kan indikere at også regnskapsførere er av betydning for skatteatferden.

Først og fremst kan bruken av en ekstern regnskapsfører også betraktes som en *kontrollmekanisme* i agent-prinsipalrelasjonen mellom skattemyndigheter og selskaper. I Norge må regnskapsførere være autoriserte for å kunne utføre regnskapsføring for andre (Regnskapsførerloven, 2016, § 1). Dette medfører at eksterne regnskapsførere, gjennom regnskapsførerloven, hvitvaskingsloven og standarder for god regnskapsskikk, er pålagt å utføre visse kontroll- og kvalitetssikringsoppgaver (Olsen, 2012). Disse oppgavene kan være med på å redusere informasjonsasymmetri mellom bedrifter og skattemyndigheter. En ekstern regnskapsfører kan i kraft av autorisasjonen, og de påleggene dette medfører, fungere som en kontrollmekanisme. Dette kan føre til mer symmetrisk informasjon mellom myndighetene og virksomhetene, og reduserer muligheter for opportunistisk atferd og skatteaggressiv atferd. På denne måten kan bedrifter som *ikke bruker ekstern regnskapsfører* forventes å bli *mer skatteaggressive*.

Tidligere forskning har gjort funn rundt bruk av regnskapsfører og en type skatteatferd. Berset et al. (2010) fant at norske selskaper med ekstern regnskapsfører *unndro mindre skatt*. Skatteunndragelser er en atferd som inngår i skatteatferd. Funnet om mindre skatteunndragelser kan derfor ha betydning for denne studien av skatteatferd. Det at ekstern regnskapsfører bidrar til mindre skatteunndragelser, kan betyde at bruk av ekstern regnskapsfører demper skatteaggressiviteten.

Det er også gjort funn i tidligere studier som kan bidra til hypoteseutvikling for *både* fravalg av revisjon og valg av ekstern regnskapsfører. Som nevnt over fant Langlie (2015) i sin evaluering at selskapene som hadde en nedgang i kvaliteten på ligningsoppgavene var selskaper som verken hadde ekstern regnskapsfører eller revisor. Videre viser forskningen at jo større *muligheten* er for å unndra skatt, jo større blir tilbøyeligheten til å unndra (Kleven et al., 2011). Revisor og ekstern regnskapsfører utfører kontrolloppgaver i deres arbeid. Dermed vil muligheten for unndragelse bli større som følge av at man ikke har revisor eller ekstern regnskapsfører. Det kan skape en større tilbøyelighet til skatteaggressiv atferd. *Oppdagelsesrisiko* og hvordan skattesubjektene opplever denne risikoen har vist seg å være en barriere for unndragelse av skatter og avgifter (Arntsen et al., 2012). Det vil være rimelig å anta at både revisor og ekstern regnskapsfører bidrar til en høyere opplevd oppdagelsesrisiko for virksomheter. Når disse funksjonene forsvinner vil bedriftenes opplevelse av risikoen reduseres. På denne måten vil det bli lettere for bedriftene å komme over barrieren for å unndra skatt og dermed *opptre mer skatteaggressivt*.

Til tross for at studien undersøker av skatteatferd på virksomhetsnivå kan likevel studier på individnivå være relevante (Arntsen et al., 2012), ettersom det er mennesker som tar beslutningene og genererer gevinstene i selskapene. Kleven et al. (2011) sin studie av individers skatteatferd kan være relevant i denne hypoteseutviklingen på virksomhetsnivå. I deres studie av personlige skattesubjekt fant de ut at skatteunndragelsene økte når inntektene ble *egenrapportert*. Dersom funnet generaliseres til næringsdrivende, er det rimelig å anta at økte skatteunndragelser kan forekomme i næringer med egenrapportering, eksempelvis i bransjer med mye kontantomsetning. Fravalg av revisor eller ekstern regnskapsfører kan redusere kontrollen i disse bransjene. Dette kan potensielt *øke skatteaggressiviteten* for de som velger bort enten revisor eller regnskapsfører.

Som nevnt over, kan *fravalg av revisjon* ha en sammenheng med *økt skatteaggressivitet*. På bakgrunn av agentproblemet og tidligere forskning på forberedelse av selvangivelse, oppgavekvalitet, mulighet for unndragelse, opplevd oppdagelsesrisiko og egenrapportering, utformes følgende hypotese:

H1: Små aksjeselskaper som velger bort revisor, er mer skatteaggressive enn selskaper som beholder revisor.

Videre baseres hypotesen for bruk av *ekstern regnskapsfører* på agentproblematikk og tidligere forskning om regnskapsførers effekt på skatteunndragelse, betydning for ligningskvalitet, mulighet for å unndra skatt, opplevd oppdagelsesrisiko og egenrapportering. Dette teorigrunnlaget og den tidligere forskningen indikerer at å *ikke benytte ekstern regnskapsfører* kan ha en sammenheng med *økt skatteaggressivitet*. Dette gir følgende hypotese:

H2: Små aksjeselskaper som ikke benytter ekstern regnskapsfører, er mer skatteaggressive enn små aksjeselskaper som har ekstern regnskapsfører.

2.2 Eierandel styreleder

For hypoteseutviklingen om styreleders eierandel benyttes agentteori og tidligere forskning. Det er lite forskning på hvilke sammenhenger det er mellom styreleders karakteristikk og

skatteatferden. Det er derfor aktuelt å benytte tidligere forskning på sammenhengen mellom skatteatferd og karakteristikker ved styret (Dyreng et al., 2010, Lanis og Richardson, 2011, Chan et al., 2013, Zemez og Ftouhi, 2013, Armstrong et al., 2015), som er oppsummert i vedlegg 2. Hypoteseutviklingen starter med å ta utgangspunkt i agentteori.

Selskapenes eiere vil være sentrale interessenter som har krav på utbytte eller residualkrav (Fama og Jensen, 1983). Det er i eiernes interesse å maksimere profitten, for å øke residualkravet. En styreleder med eierandel i selskapet vil også ha krav på utbytte og blir *residualmottaker*. Dette gir styrelederen et insentiv til å maksimere residualkravet. Styrelederen er sentral i selskapets beslutningstaking. Hans residualkrav åpner for *divergerende interesser* i agent-prinsipalrelasjonen mellom skattemyndigheter og selskaper. Skattemyndighetene ønsker at selskapene skal betale riktig skatt, mens selskapene vil ha et ønske om å redusere skattekostnaden. Dette fordi styrelederen med sine eierandeler får et insentiv om å øke utbyttet. Selskapene kan realisere ønsket om å redusere den eksplisitte skatteutbetalingen, altså opptre mer skatteaggressivt, gjennom opportunistisk atferd fra styrelederen. Opportunisme er mulig i relasjoner med informasjonsasymmetri (Douma og Schreuder, 2008). *Redusert kontroll*, i form av fravalg av revisor, kan bidra til økt informasjonsasymmetri og igjen øker opportunismen ifølge agentteorien (Collis, 2010). Williamson (1985) diskuterer at grad av opportunisme kan variere med styrken på egeninteressen, det vil si at en større egeninteresse kan føre til økt opportunisme. Dette indikerer at større egen nytte i form av større eierandeler hos styreleder, gir insentiv om økt skatteaggressivitet, og selskaper der styreleder har en lavere eierandel vil være mindre skatteaggressive. På bakgrunn av agentteori kan det forventes at *styreleders eierandeler* bidrar til *mer skatteaggressivitet*.

Agentteorien retter søkelyset på et generelt problem som følge av konfliktene mellom agent og prinsipal. Problemet med «*moral hazard*» baseres på privat informasjon som utvikles under transaksjonsforhold og er handlinger som er skjulte for oppdragsgiver (Arrow, 1985). I transaksjonsforholdet mellom bedrifter og skattemyndigheter har bedriftene privat informasjon om virksomheten. En styreleder med eierandeler har både informasjon om selskapet som myndighetene ikke har tilgang på, og insentiv til å utnytte denne informasjonen til sin fordel. På bakgrunn av teorien om «*moral hazard*» åpnes det for skjulte handlinger fra en styreleder med aksjer. Disse skjulte handlingene fra styrelederen kan resultere i handlinger som fører til *økt skatteaggressivitet*.

Lite forskning på eierandeler til styreleder og styreleder generelt gjør at det må tas utgangspunkt i studier på sammenhenger mellom styret og skatteatferd. Det er også lite forskning på styrets

sammenheng med skatteatferd (vedlegg 2). En av disse studiene beviser en sammenheng mellom eierandeler i styret og skatteatferd (Chan et al., 2013). Chan et al. (2013) fant ut at jo større *eierandeler styret* har jo mer økte skatteaggressiviteten. Dette funnet peker i retning av at også større eierandeler for styreleder kan ha en positiv sammenheng med skatteaggressiviteten. Det ble imidlertid ikke undersøkt eller kontrollert for effekten av styrelederens eierandel i denne undersøkelsen. I studien inngikk styrelederens eierandeler i eierandelen til styret. Etersom styrets eierandeler hadde en positiv sammenheng med skatteaggressivitet kan dette også indikere at styrelederens eierandeler vil ha en positiv sammenheng, og dermed *øke skatteaggressiviteten*.

Forskning på sammenhengen mellom styrets eierandeler og hvordan de *arbeider* kan benyttes som grunnlag i hypoteseutviklingen. Johnson et al. (1993) fant at flere eierandeler i styret førte til mer involvering i strategisk planlegging. En slik planlegging kan omfatte skatteaggressive strategiske valg. En styreleder med eierandeler vil på denne måten ha insentiver til å opptre skatteaggressivt i styret. Styreleder kan påvirke styrets arbeidsform til sin fordel og påvirke de andre medlemmene til å få gjennomslag i kraft av sin rolle. Dette kan påvirke selskapet til å opptre *mer skatteaggressivt*.

På bakgrunn av resonnementene bygget på agentteorien og tidligere forskning om eierandeler i styret og styrets arbeid forventes det at *økning i styrelederens eierandeler* vil bidra til *mer skatteaggressivitet*. På bakgrunn av dette utformes følgende hypotese:

H3: Skatteaggressiviteten øker med styrelederens eierandel i små aksjeselskap.

2.3 Kontrollerende forhold

I denne avhandlingen vil hypotesene utforskes ved hjelp av regresjonsanalyse. Derfor kan sammenhengene som skal utforskes påvirkes av andre selskappespesifikke forhold. For at disse forholdene ikke skal påvirke sammenhengene som utforskes i hypotesene, må det kontrolleres for disse forholdene i modellen. Derfor vil det inkluderes ulike forhold i modellen som det ønskes å kontrollere effekten av.

Størrelse

I denne studien er det ønskelig å kontrollere for effekten selskapers størrelse. Selv om det er små aksjeselskaper som undersøkes kan forskjeller i størrelse mellom de små selskapene ha en effekt. Større selskaper kan være mindre skatteaggressive ettersom de som regel opplever mindre økonomisk press enn små selskaper og at de ofte har mer ressurser og kompetanse til å kunne etterleve skatteplikten på en bedre måte. Dette kan tale for at størrelse har en negativ sammenheng med skatteaggressivitet, altså vil økt størrelse på firma bidra til mindre skatteaggressivitet. Tidligere studier har utforsket relasjonen mellom skatteaggressivitet og firmaets størrelse (Gupta og Newberry, 1997, Hanlon og Slemrod, 2009, Zemzem og Ftouhi, 2013, Langlie, 2015). De bekrefter at firmaets størrelse har en negativ sammenheng med skatteaggressivitet, som kan påvirke sammenhengene som utforskes i hypotesene og er et forhold det bør kontrolleres for.

Lønnsomhet

Selskapenes lønnsomhet kan være en faktor som påvirker sammenhengene det undersøkes i hypotesene. I tidligere studier har det vært vanlig å kontrollere for selskapenes lønnsomhet (Gupta og Newberry, 1997, Dyreng et al., 2008, Dyreng et al., 2010, Lanis og Richardson, 2011, Chan et al., 2013, Zemzem og Ftouhi, 2013, Klassen et al., 2015), og lønnsomhet hatt en negativ sammenheng med selskapenes skatteaggressivitet (Dyreng et al., 2008, Minnick og Noga, 2010, Lanis og Richardson, 2012, Chan et al., 2013).

Kapitalstruktur

I henhold til tidligere litteratur bør det også kontrolleres for selskapenes kapitalstruktur (Gupta og Newberry, 1997, Dyreng et al., 2008, Klassen et al., 2015, Dyreng et al., 2010, Chan et al., 2013). For eksempel vil en stor gjeldsandel gi et større skattefradrag. Dette er en type kapitalsammensetting som kan være mer fremtredende i små bedrifter, og derfor blir kapitalstrukturen viktig å kontrollere effekten av. Tidligere forskning viser en positiv assosiasjon mellom en mer gjeldstung kapitalstruktur og økt skatteaggressivitet (Gupta og Newberry, 1997, Chen et al., 2010, Lanis og Richardson, 2012, Chan et al., 2013, Klassen et al., 2015). Dette er forenlig med at selskaper med mer langsiktig gjeld vil få større skattefradrag, og dermed reduserer den eksplisitte skatteutbetalinger. En høy andel gjeld kan også føre til en større grad av økonomiske problemer som igjen fører til mer skatteaggressiv atferd.

Risikobransjer

I masteravhandlingen til Haugen og Nygren (2015) om skatteunndragelser hadde risikobransjer en signifikant positiv effekt på skatteunndragelser (Haugen og Nygren, 2015). Dette funnet indikerer at selskaper i risikobransjer også kan være mer skatteaggressive. Om selskapet er i en risikobransje er et forhold som kan påvirke testingene av hypotesene og det vil derfor være fornuftig å kontrollere for dette forholdet. Ettersom risikobransjer tidligere har hatt en positiv sammenheng med skatteunndragelser kan det forventes at også risikobransjer har en positiv sammenheng med skatteaggressivitet.

Alder

Langlie (2015) benyttet i alder som variabel i hans evaluering av revisorloven. I Lanis og Richardson (2011) benyttes antall år på børsen som kontrollvariabel for å kontrollere for risikoen for større skatteaggressivitet de første årene på børs for å møte aksjonærenes krav. På samme måte kan yngre små selskapene ha større potensial for skatteaggressiv atferd på grunn av ønske om å fremstå på en god måte ovenfor potensielle investorer. Det er også mulig at yngre selskaper er mer tilbøyelige til å opptre skatteaggressivt for å overleve. Eldre selskaper kan for eksempel ha større økonomisk trygghet og er derfor mindre tilbøyelige for skatteaggressiv atferd. I denne avhandlingen er det store forskjeller i alder (vedlegg 7), og det er derfor rimelig å kontrollere for dette forholdet.

Datterselskap

Blant fravalgskandidatene vil det være inkludert datterselskaper. Det kan være at denne statusen påvirker sammenhengene som utforskes i hypotesene. På bakgrunn av potensielle effekter på hypotesene som følge av konsernrelasjonen, vil det være relevant å kontrollere for om selskapet er et datterselskap. For eksempel har datterselskap i enkelte tilfeller en tendens til å dekke beskatningen til morselskapet, noe som indikerer en mulig positiv sammenheng mellom datterselskaper og økt skatteaggressivitet.

Sentralitet

Selskapene vil ha ulik beliggenhet og det vil være forskjeller i sentraliteten til selskapene. Effekten av selskapers beliggenhet har vært av interesse i tidligere studier (Chan et al., 2013). Sentral beliggenheten har tidligere vist seg å ha en sammenheng med økte skatteunndragelser (Haugen og Nygren, 2015). Dette indikerer at også sentral beliggenhet kan ha sammenheng med økt skatteaggressivitet, og er et forhold som kan påvirke sammenhengene som undersøkes i hypotesene.

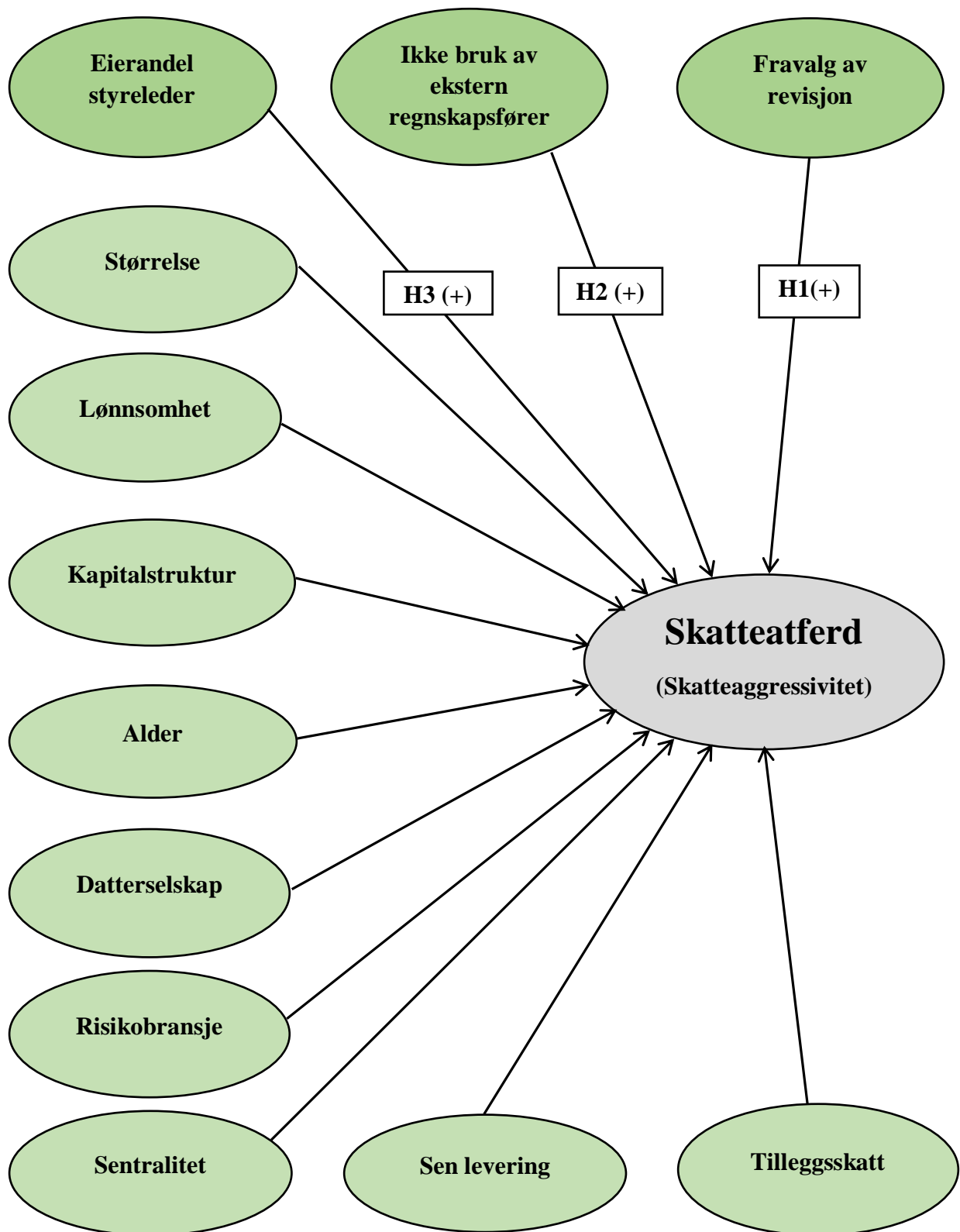
Sen levering

Alle næringsdrivende virksomheter må sende inn selvangivelse og næringsoppgave (Altinn, 2016). Enkelte firma leverer disse opplysningene etter fristen. Det er lite eller ingen forskning på hvordan dette påvirker skatteaggressiviteten, og det er derfor ønskelig å kontrollere for potensiell effekt på variablene det er utviklet hypoteser for. Selskaper som leverer sent kan ha økonomisk trøbbel eller andre problematiske forhold innad i bedriften som bidrar til at de ikke kan levere i tide. Det er ukjent om sen levering påvirker skatteaggressiviteten til selskaper. Sen levering vil gi en forsinkelsesavgift, ved å kontrollere for sen levering kan det bidra til å kontrollere potensielle effekter av denne avgiften som påvirker denne studien. Kontrollering for effekten av sen levering reduseres sjansen for at denne faktoren påvirker sammenhengene som hypotesetestes.

Tilleggsskatt

Skatteyttere som unnlater å levere selvangivelse eller næringsoppgave, og skatteyttere som leverer uriktige eller ufullstendige opplysninger til ligningsmyndighetene kan ilegges tilleggsskatt (Skatteetaten, u.å.). Det er lite forskning på tilleggsskatt og det heller ikke kjent hvordan dette påvirker selskapenes skatteaggressivitet eller effektiv skattesats. Avhengig av regnskapsføringen er det mulig at de som ilegges tilleggsskatt får en høyere betalbar skatt noe som igjen gir en høyere effektiv skattesats. Det vil derfor være grunn til å kontrollere for dette forholdet.

I dette kapittelet er det utledet tre hypoteser om skatteatferden til små aksjeselskaper som har mulighet til å velge bort revisjon og det er redegjort for forhold det ønskes å kontrollere effektene av. Figur 1 viser en grafisk fremstilling av forskningsmodellen. De tre øverste selskaps-spesifikke forholdene er knyttet til hypotesene og inkluderer den forventede effekten de tre forholdene vil ha på skatteaggressiviteten. I tillegg presenterer modellen de ni andre forholdene det kontrolleres for.

Figur 1: Forskningsmodell

3 Metode

Problemstillingen i denne studien undersøker sammenhengen mellom små aksjeselskapers skatteatferd og fravalg av revisjon. For å besvare problemstillingen utformes et forskningsdesign med en lineær multippel regresjonsanalyse av dataene. På denne måte kan man måle styrken og retningen på de lineære avhengighetene mellom skatteatferd og de selskapsspesifikke forholdene. Det kvantitative designet er hensiktsmessig ettersom problemstillingen omfatter å utforske et stort antall aksjeselskaper som er fravalgskandidater. Som grunnlag for denne undersøkelsen har Skatteetaten fremskaffet nye og unike data om fravalgskandidatene i 2013. Data for ett år gjør at avhandlingen må gjøre en *tverrsnittsundersøkelse*, og i motsetning til en del av den tidligere forskningen som har anvendt tidsserieundersøkelse (vedlegg 1 og 2) (Gupta og Newberry, 1997, Dyreng et al., 2008, Dyreng et al., 2010, Lanis og Richardson, 2012, Chan et al., 2013). Ettersom studien baseres på data fra ett år vil det redusere studiens mulighet for å avdekke kausale sammenhenger (Ringdal, 2013). Bruken av dataene fra Skatteetaten fører til en rekke valg og dette har gitt prosessen et pragmatisk preg, blant annet i utvalgsseleksjonen og valg av variabler. I dette kapittelet vil det redegjøres for hvordan jeg har gått fram for å besvare problemstillingen, samt valg og konsekvenser valgene kan ha for undersøkelsens funn. Det første valget omfatter studiens vitenskapsteoretiske ståsted.

Det vitenskapsteoretiske perspektivet er gjennomgående under hele forskningsprosessen, og vil reflekteres spesielt i forskningsdesign og dataanalyse (Grenness, 1997). Avhandlingen benytter *deduktiv metode* ved å ta utgangspunkt i eksisterende teorier og forskning for å utvikle empiri (Nyeng, 2004). Den deduktive metoden og det kvantitative designet, forutsetter hypotesetesting, operasjonalisering og måling av begreper, noe som er foretrukne metoder for en positivist (Easterby-Smith referert i Grenness, 1997, s. 37). Det vil derfor være hensiktsmessig å innta et *positivistisk* ståsted. Positivistene tar utgangspunkt i at det finnes en objektiv virkelighet og deres forskningsmål er å finne lovmessige forklaringer. I tillegg vil avhandlingen ta utgangspunkt i Karl Poppers kritiske rasjonalisme gjennom *falsifikasjon* (Nyeng, 2004). Avhandlingen vil fokusere på falsifikasjon ved å åpne for å motbevise andres funn, legge til rette etterprøvnbarhet, samt anvende et kritisk syn på empirien i denne undersøkelsen. De vitenskapsteoretiske valgene samt forskningsdesignet danner utgangspunkt for avhandlingens metode. I neste delkapittel redegjøres det for utformingen av studiens populasjon.

3.1 Populasjon

Det fremgår av problemstillingen at avhandlingens populasjon er aksjeselskaper som kan velge bort revisjon (Aksjeloven, 2016, §7-6 (1)). Studien baseres på data fra 2013 og populasjonen vil derfor begrenses til å omfatte aksjeselskapene i Norge som var fravalgskandidater i 2013. Datasetset inneholder selskapsdata hentet fra næringsoppgavene fra 2013 og omfatter selskapsinformasjon om 792 175 foretak med 544 variabler. Dette innebar en omfattende prosess for å utvikle *utvalget* for denne undersøkelsen. Prosessen med seleksjon fra populasjon til utvalg blir beskrevet i neste delkapittel, 3.3. I det følgende redegjøres det for hvordan populasjonen ble utviklet fra datagrunnlaget.

Først ble *ikke-aktive* firma ble fjernet fra datagrunnlaget. Deretter ble alle selskaper som *ikke* var aksjeselskap eliminert. Små aksjeselskaper kan frivillig velge revisor og derfor ble aksjeselskapene som ikke oppfylte kriteriene til *størrelse* ekskludert. Dette omfattet eliminering av aksjeselskaper med mer enn 5 millioner i driftsinntekter, 20 millioner i total kapital og gjennomsnittlig 10 årsverk (Aksjeloven, 2016, § 7-6 (1)), tilsvarende elimineringen i Langlie (2015) sin studie. Vilåret om at gjennomsnittlig antall ansatte ikke skal overstige 10 årsverk, er forenklet til å ikke overstige 10 ansatte ettersom dataene ikke inneholder informasjon om årsverk. Frivillig revisjon vil være unntatt for enkelte små aksjeselskaper (Revisorloven, 2016, § 2-1), og disse må derfor ekskluderes fra utvalget. *Unntaket* fra regelen gjelder firma som er pliktige til å utarbeide konsernregnskap og firma som er under tilsyn av Finanstilsynet eller Tilsynsrådet for advokatvirksomhet. For å sortere disse firmaene ut av utvalget ble det brukt NACE-koder til å ekskludere bransjer under tilsyn. Denne avhandlingen har klart å fjerne flere selskaper som er pålagt revisjon, men i likhet med evalueringen til Langlie (2015) lyktes det ikke i denne undersøkelsen å eliminere alle de små aksjeselskapene som må revideres. For eksempel selskaper som mottar offentlig støtte, noe som automatisk gir revisorplikt.

Selskaper som påvirkes av spesielle skatteregler kan skape skjevheter i regresjonen. Tidligere har Lanis og Richardson (2012) utelatt selskaper i oljerelatert næring fordi de i flere tilfeller er underlagt petroleumsbeskatning. I Norge er olje- og gassutvinning underlagt en høyere beskatning enn normal skattesats for bedrifter (Regjeringen, 2013), og selskaper med rederivirksomhet er underlagt et annet skattesystem enn «normale» foretak (Skatteetaten, u.å.). Derfor utelukkes selskaper som driver i bransjer innenfor shipping og utvinning av råolje og naturgass.

Videre må det bestemmes om datterselskaper skal inkluderes i utvalget. Datterselskaper kan anses som fravalgskandidater ettersom de eies av selskaper med revisorplikt, selv om datterselskapene har muligheten til å velge bort revisor. I denne avhandlingen betraktes fravalgskandidater som aksjeselskaper som har muligheten til å velge bort revisor. Derfor inkluderes datterselskaper i utvalget, som er et tilsvarende valg Langlie (2015) gjorde i sin evaluering. En oppsummering av seleksjonen kan studeres i tabell 1. Seleksjonen samsvarer i stor grad med Lanis og Richardson (2012) og Langlie (2015) sine studier, og det styrker reliabiliteten til den foreløpige utvalgsprosessen.

Opprinnelig antall observasjoner	792 175
Aktive selskap	759 522
AS	243 792
Små AS: Omsetning < 5 millioner, balanse < 20 millioner og ansatte ≤ 10	161 527
Eliminert morselskaper ¹	142 771
Eliminert bransjer med lovpålagt revisjon ² og spesielle skattesatser ³	128 531
Små aksjeselskaper med frivillig revisjon (populasjon)	128 531

Tabell 1: Seleksjon fra rådata til populasjon

Før utvalgsprosessen fortsetter må det gjøres et par presiseringer. For det første vil populasjonen på 128 531 aksjeselskaper inneholde selskaper som allerede har gjort fravalg eller har valgt å beholde revisjon fra tidligere år. Dette utgjør blant annet 36 099 selskaper som foretok fravalg i 2011 (Langlie, 2015). Dette er ikke et problem i denne undersøkelsen, ettersom formålet er å studere skatteatferden til alle fravalgskandidatene i 2013 og ikke de som foretok valget i løpet av 2013. For det andre er det utfordrende å bestemme eksakt størrelse på populasjonen av små aksjeselskaper som var fravalgskandidater i 2013. Dette fordi det foreligger lite informasjon om hvor mange som kunne velge bort revisor i 2013 og at antallet fravalgskandidater vil variere etter hva som legges i begrepet (Langlie, 2015). Tidligere har antall fravalgskandidater blitt kalkulert til 124 003 aksjeselskaper i 2011 og 114 609 aksjeselskaper i 2012 (Langlie, 2015). Dette er tilnærmet populasjonen i denne avhandlingen, på 128 531 selskaper, noe som bidrar til

¹ Et selskap klassifiseres som et morselskap dersom det kontrollerer mer enn 50% av stemmene i et annet foretak.

² Selskaper underlagt overvåkning av Tilsynsrådet for advokatvirksomhet og Finanstilsynet, eksempelvis advokater, banker, revisorer, regnskapsførere og forsikrings-selskaper (NACE-kode: 68.000-68.999, 69.000-69.999)

³ Selskaper i bransje med utvinning av råolje og naturgass, og sjøfart og kysttrafikk med gods (NACE-kode: 6000 og 50 200)

å styrke reliabiliteten til datagrunnlaget. Populasjonen er dog noe større enn foregående år, noe som ikke er urimelig med tanke på regelendringene som ble introdusert for å øke antallet aksjeselskaper (Prop.51L(2010–2011), 2010, Altinn, 2013). Overnevnte faktorer indikerer at dette kan være et rimelig anslag på populasjonen.

3.2 Utvalg

I utgangspunktet er det ønskelig å analysere et utvalg som fanger en stor del av populasjonen (Johannessen et al., 2004), men på grunn av negative resultater, skatterefusjoner og andre forhold som kan forskyve undersøkelsens resultater ble populasjonen redusert fra 128 531 til et utvalg på 56 485 selskaper. Under vil seleksjonen frem til utvalget utdypes nærmere.

Først ble studien begrenset til å se på effektive skattesatser⁴ innen området [0-100%], som er tilsvarende tidligere studier på skatteatferd og styrker avhandlingens reliabilitet (Gupta og Newberry, 1997, Dyreng et al., 2010, Lanis og Richardson, 2012, Chan et al., 2013). Ifølge Zimmerman (1983) kan selskaper med negativt resultat før skatt eller negativ betalbar skatt (skatterefusjon) gi negative verdier og forvrengte den effektive skattesatsen. Gjennom ekskluderingen av selskaper med negativ betalbar skatt eller negativt resultat før skatt vil selskaper med negativ effektiv skattesats ekskluderes fra utvalget. I tillegg løses problemet med å fjerne selskaper som har både negativ betalbar skatt og negativt resultat før skatt, som vil gi en feilaktig positiv effektiv skattesats. Til sammen hadde 61 177 selskaper lavere effektiv skattesats enn null. Dette er en noe høy andel i forhold til andre studier (Gupta og Newberry, 1997, Chen et al., 2010, Lanis og Richardson, 2012, Chan et al., 2013, Laguir et al., 2015). Dette kan komme av at denne studien ser på et annet utvalg enn de andre studiene. Små selskaper vil i større grad ha negative resultater og en høyere grad av skatterefusjoner enn større selskaper, noe som fører til flere selskaper med negativ effektiv skattesats. Videre kan selskaper med effektive skattesatser over 1 føre til problemer med estimering i modellen (Stickey og McGee, 1982), og på bakgrunn av dette utelukkes disse selskapene fra utvalget. Selskaper som manglet finansielldata eller selskapsdata ble også ekskludert fra utvalget.

Negativ total kapital og langsiktig gjeld kan føre til skjevheter i analysen og er derfor tatt ut av utvalget. For selskaper med kapitalstruktur større enn 1 er langsiktig gjeld større enn den totale kapitalen. Kapitalstruktur har stor betydning i modellen og forskyver resultatene. Eliminering

⁴ Operasjonaliseringen av avhengig variabel skatteatferd, som vil bli utdypet i kapittel 3.5.1

av verdiene over 1 bidrar til mer balanse i resultatene. Det er også gjort begrensninger i hvilke verdier for lønnsomheten som skal tolereres. Dette forholdet er operasjonalisert med bruk av «return on assets» (ROA)⁵. I en studie av små selskaper kan verdiene for ROA «blåses opp» til store negative eller positive verdier, ettersom disse selskapene kan ha en lavere total kapital sammen med et større positivt eller negativt resultat før skatt pluss finansinntekter. Det er derfor fornuftig å begrense verdiene av ROA og det ble testet ulike verdier. Flere av verdiene for ROA skapte unaturlige fortegn og verdier. Den mest hensiktsmessige løsningen fulgte av å sette intervallet av ROA til [-1,1]. Oppsummeringen av seleksjonen fra populasjon til utvalg i tabell 2 viser at reduksjonene i forhold til eiendeler, gjeld, kapitalstruktur og ROA reduserer antall enheter fra 57 997 til et nettoutvalg på 56 485 selskaper, og kan betegnes som kosmetiske endring av utvalget.

Små aksjeselskaper med frivillig revisjon (bruttoutvalg/populasjon)	128 531
Observasjoner med resultat før skatt ≥ 0	61 484
Observasjoner med betalbar skatt ≥ 0	61 177
Observasjoner uten «missing» verdier	60 046
Observasjoner med effektiv skattesats ≤ 1	59 173
Observasjoner med positive eiendeler og gjeld	57 997
Observasjoner med kapitalstruktur ≤ 1	57 582
Observasjoner med $-1 \leq \text{ROA} \leq 1$	56 485
Totalt antall observasjoner til regresjonsanalyse (nettoutvalg)	56 485

Tabell 2: Seleksjon fra populasjon til utvalg

Bruttoutvalget ble redusert med 72 046 enheter (56,1%). Dette viser at det har vært et betydelig frafall i data. Det er viktig å undersøke om reduksjonen har ført til endringer i dataene. Dette kan undersøkes ved å utføre en frafallsanalyse.

3.2.1 Frafallsanalyse og ytre validitet

Ved å sammenligne brutto- og nettoutvalg kan det undersøkes om frafallet i data har ført til betydelige forskjeller (Ringdal, 2013). Tabell 3 viser at det er store forskjeller i de maksimale, minimale og gjennomsnittlige verdiene for skatteatferd, total kapitalrentabilitet og

⁵ ROA er utledet tilsvarende total kapitalrentabilitet = $\frac{\text{Resultat før skatt} + \text{Finansinntekter}}{\text{Total kapital}}$

kapitalstruktur. Dette skyldes at bruttoutvalget er påvirket av ekstremverdier i balansen og resultatet, og viser nødvendigheten av å fjerne slike verdier. Disse verdiene er lukket ut i nettoutvalget og variablene får mer fornuftige verdier. Foruten disse variablene er de største endringene i variablene datterselskap, sen levering og ansatte. I nettoutvalget er det 6 % færre datterselskap, 5,7 % færre som leverer oppgaven sent og 5,8 % færre foretak med ingen ansatte. Majoriteten av variablene ligger innenfor en endring på 0-3 %. Ifølge Johannessen et al. (2004) vil størrelsen på endringene mellom utvalg og populasjon påvirke studiens generalisering til populasjonen eller ytre validitet. Endringer på 2-3 % anses som små forskjeller og utvalget vurderes som representativt for populasjonen. Foruten de større endringene i enkelte av variablene grunnet ekstremverdier i bruttoutvalget, så vurderes endringene som gjennomgående små mellom bruttoutvalget og nettoutvalget. Dette styrker avhandlingens ytre validitet.

Johannessen et al. (2004) mener også *størrelsen* på frafallet av data påvirker generaliseringen. De mener at et bortfall på 5-10 % betyr at det er ganske stor tillit til generaliseringen av resultatene. I denne studien ble utvalget redusert med 56 %, fra 128 531 til 56 486 selskaper. 93,1 % av reduksjonen skyldes dog eliminering av observasjoner med negativt resultat før skatt. Denne reduksjonen var nødvendig for å hindre forskyvinger i resultatene, og bidrar heller til å styrke studiens validitet. Videre skyldes elimineringen ekskludering av ekstremverdier. I tillegg er reduksjonen av utvalget i henhold til forskningstradisjonen innenfor skatteatferd. På bakgrunn av foregående vurderes heller frafallet til å styrke studiens ytre validitet og bidrar til større trygghet rundt generaliseringen til populasjonen.

Variabelnavn		Bruttoutvalg	Nettutvalg	Differanse
Skatteatferd (ESS)	Maximum	2552000000 %	100,0 %	2551999900,0 %
	Minimum	-35310000 %	0,0 %	-35310000,0 %
	Gjennomsnitt	5180 %	17,8 %	5162,2 %
Eierandel styreleder	Maximum	100 %	100,0 %	0,0 %
	Minimum	0 %	0,0 %	0,0 %
	Gjennomsnitt	56 %	61,0 %	-5,0 %
Totalkapitalrentabilitet	Maximum	6358200 %	100,0 %	6358100,0 %
	Minimum	-17691000 %	-34,0 %	-17690966,0 %
	Gjennomsnitt	-630 %	21,1 %	-651,1 %
Kapitalstruktur	Maximum	151647600 %	100,0 %	151647500,0 %
	Minimum	-871518 %	0,0 %	-871518,0 %
	Gjennomsnitt	8761 %	18,0 %	8743,0 %
Alder i måneder	Maximum	1947	1776	171
	Minimum	0	0	0
	Gjennomsnitt	114	119	-5
Sentralitetskode	Nivå 0	9,4 %	8,9 %	0,5 %
	Nivå 1	5,9 %	6,1 %	-0,2 %
	Nivå 2	15,0 %	15,1 %	-0,1 %
	Nivå 3	69,8 %	69,9 %	-0,1 %
Ansatte	0	63,0 %	57,2 %	5,8 %
	1	15,2 %	18,0 %	-2,8 %
	2	9,0 %	10,8 %	-1,8 %
	3	4,9 %	5,7 %	-0,8 %
	4	3,1 %	3,4 %	-0,3 %
	5	1,9 %	2,1 %	-0,2 %
	6	1,2 %	1,2 %	0,0 %
	7	0,7 %	0,8 %	-0,1 %
	8	0,5 %	0,4 %	0,1 %
	9	0,3 %	0,3 %	0,0 %
	10	0,2 %	0,2 %	0,0 %
Fravalg revisjon	Ja	60,3 %	64,1 %	-3,8 %
	Nei	39,7 %	35,9 %	3,8 %
Ikke ekstern regnskapsfører	Ja	31,2 %	28,7 %	2,5 %
	Nei	68,8 %	71,3 %	-2,5 %
Datterselskap	Ja	23,9 %	17,9 %	6,0 %
	Nei	76,1 %	82,1 %	-6,0 %
Risikobrandsje	Ja	51,7 %	47,8 %	3,9 %
	Nei	48,3 %	52,2 %	-3,9 %
Sen levering	Ja	33,1 %	27,4 %	5,7 %
	Nei	66,9 %	72,6 %	-5,7 %
Tilleggsskatt	Ja	0,4 %	0,4 %	0,0 %
	Nei	99,6 %	99,6 %	0,0 %

*Operasjonalisert ved bruk av effektiv skattesats

Tabell 3: Frafallsanalyse

Frafallsanalysen kan også benyttes til å kontrollere studien, noe som har en positiv implikasjon for studiens reliabilitet. Kvaliteten på datagrunnlaget vil også påvirke studiens reliabilitet, noe det redegjøres for i neste delkapittel.

3.3 Datagrunnlag

Denne undersøkelsen baseres på data fra Skatteetaten. Prosessen med å få tilgang til dataene og behandlingen av dataene har omfattet en rekke valg. Nedenfor blir disse valgene gjennomgått nærmere.

3.3.1 Datainnsamling

Studien benytter seg av sekundærdata fra Skatteetaten fordi de er den eneste aktøren som har tilgang til enkelte av dataene som er nødvendige for denne undersøkelsen. Dette gjør at studien kan baseres på unike data som er unntatt offentligheten. En annen grunn til bruken av sekundærdata er at det er meget ressurskrevende å skaffe primærdata av det omfanget som Skatteetaten kan levere.

Proessen med å få tilgang til riktige data fra Skatteetaten startet med en forespørsel om en liste på tilgjengelig data. På grunn av usikkerhet rundt innhold og kvalitet ble det søkt om tilgang på en stor mengde data. Skatteetaten innvilget tilgang på tilsammen 544 variabler på hvert selskap. Dette krevde en nøye gjennomgang av tidligere forskning og teori for å finne ut hvilke variabler som kunne brukes i studien. Undersøkelsen ble til slutt basert på 34 variabler og fra disse ble det utviklet ytterligere ni variabler. Variablene som anvendes i regresjonsmodellen gjennomgås senere i kapitlet.

En problemstilling i søknadsprosessen var hvorvidt dataene skulle være *identifiserbare*. På den ene siden oppfordret Skatteetaten til å søke om uidentifiserbare data, ettersom det var lettere å gi tilgang til denne typen data. Dessuten omfatter identifiserbare data en meldeplikt til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) (NSD, u.å.). På den andre siden kunne identifisering av selskapene gjøre kontrollarbeidet lettere og muliggjøre en eventuell suppleringsargumentet fra Skatteetaten med nødvendig regnskapsinformasjon. På dette tidspunktet var det uvisst om Skatteetaten kunne overlevere regnskapsinformasjonen. Kontroll- og suppleringsargumentet ble ansett mest tungtveiende og det ble søkt om identifiserbare data. Søknaden ble innvilget og det ble dermed gitt tilgang på identifiserbare data.

3.3.2 Datamateriale

Datamaterialet ble transformert uten endringer i dataene ved overlevering fra Skatteetaten, for å sikre til dataenes reliabilitet. En utfordring ved bruk sekundærdata kan være at de er samlet inn for et annet formål enn undersøkelsens formål (Ringdal, 2013). Dette er imidlertid ikke et problem i denne studien fordi skatteetaten samler selskapsopplysninger for å kunne undersøke skattesubjektenes etterlevelse og atferd (Skatteetaten, 2015). Skatteetatens formål er forenlig med denne avhandlingens formål og dette bidrar til å styrke studiens reliabilitet.

En annen utfordring med sekundærdata er at de er samlet inn av en annen part og dette kan medføre ukjente feil (Gripsrud et al., 2010). Derfor er datasettet kontrollert, selv om Skatteetaten har interesse av at datasettet skal være riktig og at de betraktes som en pålitelig aktør. Tilgangen på identifiserbare data gjorde det mulig å kontrollere informasjonen i datasettet, og det vil derfor være mulig å forsikre seg om at dataene er gyldige for undersøkelsens formål og at påliteligheten til studien blir sterkere. Tiltak som ble benyttet var stikk-prøver av selskapsdataene opp mot selskapsinformasjon i databaser. På denne måten ble data om revisor, ekstern regnskapsfører, styreleders eierandeler og regnskapstall kontrollert. I tillegg ble data for andre virksomhetsspesifikke forhold det ønskes å kontrolleres for i undersøkelsen kontrollert, som for eksempel størrelse, lønnsomhet, alder og kapitalstruktur. Denne kontrollen styrker reliabiliteten. Andre tiltak var å kontrollere observasjoner i datasettet opp mot andre observasjoner manuelt. For eksempel ble styreleders eierandel kontrollert opp mot styrets eierandel uten funn av feil. Det ble imidlertid oppdaget feil i variablene for største eiers eierandel og eierandelen for de fem største eierne. Feilen var belaget på at antall aksjonærer ikke overensstemte med andelene. For eksempel var noen selskaper opplyst å ha flere enn fem aksjonærer, men største aksjonær eller de fem største aksjonærene var opplyst å ha 100 % av aksjene. Konsekvenser av dette er at studien ikke kunne utforske disse forholdene som var av interesse. Bakgrunnen for feil kan skyldes bedriftenes feilutfylling av næringsoppgavene eller feilavlesning i den maskinelle registreringen. For å kontrollere for feil i innhenting eller inntasting av data ble det i tillegg foretatt analyse av deskriptiv statistikk, spesielt maksimum- og minimumsverdier. Eventuelle tastefeil som fører til ekstremverdier vil forsvinne i begrensningene av utvalget. Kontrolltiltakene med stikk-prøver, manuell kontroll opp mot andre variabler og analyse av deskriptiv statistikk, bidrar til å bedre den kvalitetsmessige kontrollen av data og styrker dermed studiens reliabilitet.

Valgene som er tatt i forbindelse med datamaterialet bidrar til at analysene kan baseres på mer valide og mer reliable data. I tillegg byr dataene på flere aktuelle variabler for et stort utvalg på

nesten 57 000 observasjoner. Valgene, tilgjengelige variabler og det store utvalget skaper et godt utgangspunkt for analysen.

3.3.3 Etske betraktninger

Behandling av personopplysninger er et etisk hensyn som må tas i denne studien. Hensynet til personvern taler for at det må legges visse etiske føringer for prosjektet (Johannessen et al., 2004). Føringerne kommer gjennom krav fra ulike aktører. NSD er personvernombud for studentprosjekter og ga tilbakemelding om at bruken av personopplysninger var meldepliktig (NSD, u.å.). Dette medfører krav til behandling av personopplysningene. I tillegg omfatter kravene rutiner for lagring av data, bruk-, rapportering- og anonymisering ved publikasjon. Prosjektet er derfor gjennomført i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet. Videre legger dette føringer på kryptering ved oversendelse og trygg lagring. Skatteetaten har også lagt føringer på prosjektet. Disse overensstemmer i stor grad med kravene fra NSD. Studien har møtt kravene gjennom å følge føringer i meldeskjemaet og innrapportere eventuelle endringer. Spesifikke tiltak omfatter rutiner ved behandling av data. For eksempel er rådata lagret på skolens server. Data er unntatt lagring i «data-skyer» og all data vil slettes ved avvikling av prosjektet.

I prosjektet behandles enkelte opplysninger om tredjeperson. Bruk av denne informasjonen fører vanligvis til plikt om å informere tredjeperson. Av hensyn til formålet med bruken av dataen og størrelsen på datasettet, har NSD unntatt denne avhandlingen informasjonsplikten.

For å analysere datamaterialet anvendes en regresjon og det krever at fenomenet skatteatferd og de selskapsspesifikke forholdene kan måles. I neste kapittel blir det diskutert og redegjort for operasjonaliseringen av disse forholdene.

3.4 Operasjonalisering

For å kunne analysere hvordan fravalg av revisjon har påvirket skatteatferden må begrepene som inngår i regresjonsmodellen overføres til målbar form. Operasjonaliseringen er viktig for å sikre avhandlingens validitet, ettersom enkelte begrep ikke lar seg måle direkte. Under følger først en gjennomgang av hvordan det er valgt å operasjonalisere avhengig variabel. Deretter følger operasjonaliseringen av variablene som hypotese-testes og kontrollvariablene.

3.4.1 Avhengig variabel

Skatteatferd

Denne avhandlingen omhandler å undersøke små aksjeselskapers skatteatferd, for å kunne gjøre det må fenomenet operasjonaliseres. Som nevnt i kapittel 1, er skatteatferd bredt definert gjennom skatteplanlegging, -omgåelse og –unndragelse. Derfor brukes skatteaggressivitet som et mer samlende begrep på skatteatferd som samtidig evner å favne bredden i skatteatferden, og derfor vil skatteaggressivitet operasjonaliseres som et mål på skatteatferden. Operasjonaliseringen er viktig for validiteten, og spesielt begrepsvaliditeten. Skatteaggressivitet har en bred definisjon og det er viktig å finne et mål som reflekterer dette.

Skatteaggressivitet kan operasjonaliseres på ulike måter (vedlegg 1 og 2). Alternative operasjonaliseringer er antall regnskapssvindler (Lennox et al., 2013), logaritmen til årlig økning i urealisert skattefordel (Klassen et al., 2015) og endret ligning (Lanis og Richardson, 2011). Den mest utbredte operasjonaliseringen er *effektiv skattesats* (Dyregang et al., 2008, Dyregang et al., 2010, Minnick og Noga, 2010, Lanis og Richardson, 2012, Chan et al., 2013, Zemzem og Ftouhi, 2013, Armstrong et al., 2015). Støtten fra andre studier gjør at bruken av dette målet bidrar til studiens reliabilitet, samt styrke den intuitive validiteten ved at tidligere studier har lyktes i å måle skatteaggressivitet på denne måten. Effektiv skattesats sin evne til å favne skatteaggressivitet bekreftes i tidligere studier (Dyregang et al., 2008, Chen et al., 2010). Den effektive skattesatsen evner til å favne bredden i begrepet skatteaggressivitet. Dette styrker relasjonen mellom fenomenet skatteaggressivitet og dataene, og dermed styrkes begrepsvaliditeten i avhandlingen. Ved å favne bredden i begrepet skatteaggressivitet fanger operasjonalisering gjennom effektiv skattesats et viktig aspekt ved skatteaggressivitet, og dermed styrker denne operasjonaliseringen begrepsvaliditeten (Holme og Solvang, 1998). Videre er effektiv skattesats et godt alternativ ettersom en lineær regresjon krever en *kontinuerlig* avhengigvariabel (Ringdal, 2013). På bakgrunn av betraktningene i forhold til reliabilitet og validitet, framstår effektiv skattesats som det beste alternativet til å operasjonalisere skatteaggressivitet i denne avhandlingen.

Hanlon og Heitzman (2010) presenterer ulike effektive skattesatser som har blitt benyttet for å operasjonalisere skatteaggressivitet. To av disse effektive skattesatsene er spesielt fremtredende i tidligere forskning og er mulig å konstruere ved hjelp av datamaterialet i denne studien. Bruken av effektiv skattesats som den regnskapsmessige skattekostnaden dividert på resultatet før skatt, er utbredt i tidligere forskning (Dyregang et al., 2008, Minnick og Noga, 2010, Dyregang et al., 2010, Zemzem og Ftouhi, 2013, Chan et al., 2013). Alternativt kan telleren i den effektive

skattesatsen byttes ved å bruke skattebetalingen i perioden (tilsvarende betalbar skatt i balansen) istedenfor skattekostnaden (Dyregang et al., 2008, Minnick og Noga, 2010, Dyregang et al., 2010). Denne «kontant» effektive skattesatsen beregnes ved å dele betalbar skatt, fra balansen, på resultat før skatt. Dette gir et mer direkte mål på hvor mye skatt som faktisk betales (Hanlon og Heitzman, 2010). På denne måten unngås i større grad problemet med manipulering av regnskapet gjennom periodiseringer som forskyver den effektive skattesatsen og svekker validiteten. Bruken av «kontant» effektiv skattesats vil også styrke begrepsvaliditeten ved at operasjonaliseringen inkluderer betalbar skatt som speiler den eksplisitte skattebyrden som er et viktig aspekt i begrepet skatteaggressivitet. I tillegg vil «kontant» effektiv skattesats påvirkes av skattereduserende strategier i motsetning til den «regnskapsmessige» effektive skattesatsen (Hanlon og Heitzman, 2010). Det gjør at «kontant» effektiv skattesats vil være bedre tilpasset denne studien fordi det favner skatteaggressivitet i form av skatteplanleggende strategier. Skatteplanlegging vil også senke beskatningen som igjen vil reflektere en lavere effektiv skattesats. Inkludering av skatteplanlegging vil også føre til et større samsvar mellom skatteaggressivitet og operasjonaliseringen, og noe som styrker validiteten. Derfor vil «kontant» effektiv skattesats måle skatteaggressivitet bedre enn «regnskapsmessig» effektiv skattesats, og dermed ivareta validiteten på en bedre måte. Hanlon og Heitzman (2010) mener operasjonaliseringen må tilpasses det som undersøkes. I dette tilfellet ser «kontant» effektiv skattesats ut til å være bedre tilpasset denne studiens formål.

En god framstilling av operasjonaliseringen krever også at man er klar over utfordringene med bruken av «kontant» effektiv skattesats. En utfordring ved «kontant» effektiv skattesats er at målet er sårbart ovenfor skjevheter mellom teller og nevner (Hanlon og Heitzman, 2010). For eksempel ved at betalbar skatt forskyves til en annen periode mens nevneren omfatter resultatet fra den inneværende perioden, noe som ikke skjer ofte. En generell utfordring med effektive skattesatser er at nevneren, resultat før skatt, ikke vil fange opp skatteaggressivitet i form av manipulasjon av resultatet. Til tross for disse utfordringene er «kontant» effektiv skattesats det beste målet på skatteaggressivitet for denne avhandlingen.

Andre studier har valgt å benytte *flere ulike* effektive skattesatser (Dyregang et al., 2008, Minnick og Noga, 2010, Dyregang et al., 2010, Armstrong et al., 2015). I denne undersøkelsen er det valgt å bruke *ett* mål på effektiv skattesats. Alternativet er å benytte to mål, ved å for eksempel inkludere bruk av «regnskapsmessig» effektiv skattesats. I så fall vil det inkludere et mål på skatteaggressivitet med svakheter som ikke er forenlig med studiens formål, og derfor er det valgt å holde seg til et mål på effektiv skattesats.

Ved å operasjonalisere skatteatferd gjennom «kontant» effektiv skattesats evnes å måle bredden i begrepet skatteatferd, og styrker avhandlingens reliabilitet og validitet, spesielt begrepsvaliditet. Målet kan si noe om retningen og styrken på skatteaggressiviteten. Derfor er dette et godt mål for å måle skatteatferden i forbindelse med fravalg av revisjon. «Kontant» effektiv skattesats beregnes på følgende måte:

$$\begin{aligned} \text{Skatteatferd} &= \text{Skatteaggressivitet} = \text{"Kontant" effektiv skattesats} \\ &= \frac{\text{Betalt skatt}}{\text{Resultat før skatt}} \end{aligned}$$

3.4.2 Forklaringsvariabler

I utviklingen av samtlige av forklaringsvariablene og kontrollvariablene som operasjonaliseres i kapittel 3.5.3, er reliabilitet ivaretatt ved å transformere datamaterialet direkte over til variablene. På denne måten bevares dataenes opprinnelige form.

Fravalg av revisjon

For å operasjonalisere effekten av fravalg av revisjon skilles selskapene som har gjennomført fravalg og de som beholder revisor, ved hjelp av en dikotom variabel. På denne måten kan forskjellene i skatteaggressiviteten mellom gruppene måles. Dette fører til et samsvar mellom fenomenet fravalg av revisjon og operasjonaliseringen, noe som styrker validiteten. En liknende operasjonalisering er gjennomført i Klassen et al. (2015) sin studie, der de benyttet en dikotom variabel for å skille mellom de som fikk selvangivelsen forberedt av revisor og de som brukte andre i forberedelsene. Denne støtten til operasjonaliseringen styrker reliabiliteten. Operasjonaliseringen bidrar også til å styrke intuitiv validitet, ettersom agentteorien påpeker at bortfall av kontroll kan øke opportunismen. Fravalg av revisjon operasjonaliseres på følgende måte:

$$\text{Fravalg av revisor} = 1$$

$$\text{Beholde revisor} = 0$$

Hypoteseutviklingen rundt fravalg av revisjon er belaget på at selskapene kan opptre opportunistisk når kontrollen fra revisor forsvinner (Jensen og Meckling, 1976), og Klassen et al. (2015) fant at de som ikke brukte revisor i forberedelsene av selvangivelse var mer

skatteaggressive. I tillegg bidro også Kleven et al. (2011), Arntsen et al. (2012) og Langlie (2015) til hypotesen om at de som velger bort revisor vil ha en høyere skatteaggressivitet enn de som beholder revisor. Derfor forventes det at fravalg av revisjon vil ha negativ sammenheng med effektiv skattesats, altså et negativt fortegn for variabelens koeffisient.

Ikke ekstern regnskapsfører

Målingen av selskapers bruk av ekstern regnskapsfører involvere å separere gruppene som bruker og ikke bruker ekstern regnskapsfører, i en dikotom variabel. Agentteorien indikerer at kontrollen fra ekstern regnskapsfører kan redusere opportuniste derfor vil denne operasjonaliseringen, støtten i teorien styrker den intuitive validitet. I en tidligere undersøkelse av skatteunndragelse operasjonaliserte Berset et al. (2010) bruk av ekstern regnskapsfører på en tilsvarende måte. Oppsummert får den dikotome variabelens verdier følgende betydning:

$$\text{Ikke ekstern regnskapsfører} = 1$$

$$\text{Ekstern regnskapsfører} = 0$$

Teorien og den tidligere forskningen indikerte at å ikke benytte ekstern regnskapsfører kan øke skatteaggressivitet. Det forventes derfor en negativ sammenheng mellom å ikke bruke regnskapsfører og den effektive skattesatsen til selskapene.

Eierandel styreleder

Teorien indikerer at styreleder med eierandeler blir residualmottaker og kan derfor opptre skatteaggressivt (Fama og Jensen, 1983). Videre vil Williamson (1985) sin diskusjon om at sterkere egeninteresse bidrar til sterkere opportuniste. Dette indikerer at det er viktig å bruke et mål som evner å favne variasjonen i egeninteresse, noe man gjør ved å benytte eierandelen til styrelederen. I en tidligere studie av Chan et al. (2013) om skatteaggressivitet og styrets eierkonsentrasjon operasjonaliseres eierkonsentrasjonen ved å benytte styrets samlede eierandel. Denne tilnærmede operasjonaliseringen med bruk av eierandeler tyder på at dette er en fornuftig operasjonalisering og støtten fra denne studien bidrar til operasjonaliseringens reliabilitet. Operasjonaliseringen gjennomføres på følgende måte:

$$\text{Styreleders eierandel} = \frac{\text{Antall aksjer styreleder}}{\text{Totale antall aksjer}} \times 100$$

Teorien og tidligere forskning som ble presentert i forbindelse med hypoteseutviklingen skaper en forventning om en positiv sammenheng mellom skatteaggressiviteten og styrelederens eierandeler. Altså en negativ sammenheng mellom styreleders eierandeler og effektiv skattesats.

3.4.3 Kontrollvariabler

Størrelse

Størrelse har blitt operasjonalisert på ulike måter. Gupta og Newberry (1997) fikk signifikante resultater ved å benytte bokført total kapital som mål på størrelse. Andre har benyttet logaritmen eller den naturlige logaritmen av total kapitalen, for å redusere variasjonen i verdiene og bedre variabelens normalfordeling (Dyreg et al., 2008, Chan et al., 2013, Zemzem og Ftouhi, 2013, Klassen et al., 2015, Laguir et al., 2015). Alternativ kan størrelse operasjonaliseres ved å benytte selskapenes omsetning (Collis og Skerratt, 2004), eller den naturlige logaritmen til antall ansatte (Haugen og Nygren, 2015, Langlie, 2015). I denne undersøkelsen ble det forsøkt å operasjonalisere størrelse gjennom logaritmen av total kapitalen og omsetning, men variabelen forskjøv resultatene og dominerte modellen. For eksempel endret variabelen fortegnene ved majoriteten av de andre variablene i modellen. Bruk av *antall ansatte* påvirket modellen på en mer forventet måte, og kan være et mer valid mål på størrelse enn total kapital i denne studien ettersom små selskaper utforskes. De små selskapene har ofte ikke så mye total kapital og størrelsen på kapitalen varierer i stor grad. Antall ansatte kan derfor være en bedre representasjon av størrelsen til de små bedriftene, noe som tyder på at antall ansatte vil være en god representasjon på størrelse og dermed bidrar til å styrke validiteten. Bruken av ansatte vil imidlertid ikke ha den samme reliabiliteten som de alternative operasjonaliseringene ettersom de er validert i andre studier. Videre vil variabelen variere fra 0-10 ansatte, fordi utvalget begrenses av vilkåret om at fravalgskandidater skal ha maksimalt ti ansatte. Ettersom variablene vil variere innenfor et lite intervall transformeres ikke verdien til naturlig logaritme. Tidligere forskning på størrelse, presentert i kapitel 2.3, indikerer at betakoeffisienten til variabelen antall ansatte vil være positiv.

Lønnsomhet

Utformingen av målet for lønnsomhet er ulik (Gupta og Newberry, 1997, Dyreg et al., 2008, Dyreg et al., 2010, Lanis og Richardson, 2011, Chan et al., 2013, Zemzem og Ftouhi, 2013, Klassen et al., 2015). Det mest anvendte målet er resultat før skatt delt på total kapital (Gupta

og Newberry, 1997, Dyreng et al., 2008). Dette målet har en svakhet ved måling av lønnsomhet. Telleren inkluderer rentekostnadene og gir dermed ikke et fullverdig bilde på lønnsomheten, noe som reduserer validiteten ved den tidligere anvendte operasjonaliseringen. Derfor er kontrollvariabelen modifisert i denne undersøkelsen til driftsresultat pluss finansinntekter som deles på totalkapitalen, tilsvarende beregningen av totalkapitalrentabilitet («retur on assets»). Operasjonaliseringen er altså tilnærmet lik andre studier, ettersom det ikke er gjort store forandringer i operasjonaliseringen kan bruken av dette målet allikevel bidra til å bedre reliabiliteten. Variabelen totalkapitalrentabilitet sin betakoeffisient forventes å ha et positivt fortegn i henhold til gjennomgangen av litteratur i kapitel 2.3.

Kapitalstruktur

Operasjonalisering er i samsvar med tidligere forskning der langsiktig gjeld divideres på totalkapital som kontrollvariabel for påvirkning fra kapitalstrukturen (Gupta og Newberry, 1997, Dyreng et al., 2008, Klassen et al., 2015, Dyreng et al., 2010, Chan et al., 2013). Målingen er tilsvarende tidligere studier, noe som styrker reliabiliteten. Operasjonaliseringen innkapsler strukturen til kapitalen ved å finne forholdet mellom langsiktig gjeld og totalkapital, noe som bidrar til intuitiv validitet. På bakgrunn av tidligere forskning presentert i kapitel 2.3, forventes det at variabelen kapitalstrukturen sin betakoeffisient vil ha et negativt fortegn i modellen.

Risikobransje

Haugen og Nygren (2015) fant at risikobransjer hadde en signifikant sammenheng med mer skatteunndragelser. Deres operasjonalisering av risikobransjer er bestemt ut ifra Skatteetatens karakterisering av utsatte bransjer, noe som styrker validiteten. I tillegg inkluderer de bransjer med dårlig omtale i media for skatteunndragelser. Tilsvarende Haugen og Nygren (2015) sin studie så klassifiseres sju bransjer som risikofulle⁶. NACE-koder brukes for å skille bransjene med større risiko for skatteunndragelser fra de med mindre risiko i en dikotom variabel. I modellen forventes det derfor at variabelen risikobransje vil ha en negativ betakoeffisient.

Alder

Selskapets alder finnes ved å finne differansen mellom regnskapsåret og stiftelsesdatoen. Denne operasjonaliseringen er lik den Langlie (2015) benytter i sin evaluering. I dette tilfellet regnes differansen mellom datoen 31.12.2013 og stiftelsesdatoen til selskapene. For å styrke

⁶ Risikobransjer: Overnattings- og serveringsvirksomhet, bygge- og anleggsvirksomhet, drosjebiltransport, vedlikehold og reparasjon av motorvogner, unntatt motorsykler, omsetning og drift av fast eiendom, og frisering og annen skjønnhetspleie

validiteten operasjonaslieres alderen i måneder, og ikke år, for å fremme forskjellene mellom selskap med lav alder som ikke fremkommer ved bruk av alder i år. De små selskapene i utvalget vil ha en lavere alder og forskjellene vil fremkomme bedre med bruk av alder i måneder. Alder forventes å ha en positiv sammenheng med effektiv skattesats i modellen.

Datterselskap

Det er få eller ingen andre studier som har benyttet eller operasjonalisert denne variabelen tidligere, men det er intuitivt å operasjonalisere denne variabelen med en dikotom variabel for å kontrollere for effekten fra de som er datterselskaper og de som ikke er datterselskaper. Variabelen datterselskap forventes å ha en positiv sammenheng med effektiv skattesats.

Sentralitet

For å operasjonalisere selskapenes sentralitet benyttes Statistisk sentralbyrå (SSB) sin standard for sentralitet. Foretakenes beliggenhet grupperes etter kommunens tilhørighet, på en skala fra 0 til 3⁷, hvor 3 er de mest sentrale virksomhetene. Haugen og Nygren (2015) benyttet også SSB sin standard for å operasjonalisere sentralitet. De benyttet en dikotom variabel der de skilte mellom selskapene med sentralitetskode 3 og de resterende selskapene med annen kode. I denne undersøkelsen operasjonaliseres sentralitet ved å benytte SSB sin skala. På denne måten kan det kontrolleres for forskjeller i de ulike gradene av beliggenhet, og styrker derfor begrepsvaliditeten. Haugen og Nygren (2015) påpeker at selskaper sentralt plassert kan lettere skaffe seg informasjon om hvordan de kan unndra skatt. Tilsvarende kan sentralt lokaliserte selskaper også lettere skaffe til veie kunnskap og kompetanse som kan gjøre dem mer skatteaggressive. Dette kan bety at en høyere sentralitetskode vil ha en negativ sammenheng med effektiv skattesats

Sen levering

For å måle om selskapene har levert næringsoppgave og selvangivelse til riktig tid utvikles en dikotom variabel for om de har levert i tide og ikke i tide. Hvilken sammenheng selskapers sene levering har med skatteaggressivitet er motstridende og utfordrende å fastslå. På den ene siden kan sene selskaper ikke ha kontroll på driften, noe som også gjør dem mer skatteaggressive,

⁷ Kode 3: Tettsteder med minst 50 000 innbyggere, og kategoriseres som landsdelssentre

Kode2: Tettsteder med mellom 15 000 og 50 000 innbyggere

Kode 1: Tettsteder med 5 000 og 15 000 innbyggere

Kode 0: Tettsteder med mindre enn 5 000 innbyggere

eller de kan være sene fordi de bruker ekstra tid på at selvangivelse og næringsoppgave skal bli riktig. Det er dermed uavklart hvilket fortegn betakoeffisienten til variabelen sen levering har.

Tilleggsskatt

For å operasjonalisere kontrollen av eventuell påvirkning fra et selskap med tilleggsskatt konstrueres en dikotom variabel med skille mellom dem som har er ilagt tilleggsskatt og de som ikke er ilagt tillegget. Selskapene med tilleggsskatt er ilagt ekstra beskatning (Skatteetaten, u.å.), noe som kan føre til høyere betalbarskatt noe som igjen vil gi en høyere effektiv skattesats. Dermed forventes det at tilleggsskatt har en positiv betakoeffisient.

Operasjonaliseringene av avhengig variabel, forklaringsvariabler og kontrollvariabler er oppsummert i tabell 4 under:

Fenomen	Operasjonalisering	Beskrivelse
Skatteaggressivitet	"Kontant" effektiv skattesats	Betalbar skatt delt på resultat før skatt, skalert opp med 100
Fravalg av revisjon	Dummie variabel	Fravalg av revisjon = 1 Bruk av revisor = 0
Ikke bruk av ekstern regnskapsfører	Dummie variabel	Ikke bruk av ekstern regnskapsfører = 1 Bruk av ekstern regnskapsfører = 0
Styreleders eierandel	Styreleders eierandel	Styreleders aksjer delt på totalt antall aksjer, skalert opp med 100
Størrelse	Antall ansatte	Selskapets ansatte
Lønnsomhet	Totalkapitalrentabilitet	Driftsinntekt pluss finansinntekter delt på total kapital
Kapitalstruktur	Kapitalstruktur	Langsiktig gjeld delt på total kapital
Alder	Firmaalder	Differanse mellom utløp av regnskapsåret 2013 og stiftelsesdato, målt i antall måneder
Datterselskap	Dummie variabel	Selskaper med status datterselskap = 1 Andre selskaper = 0
Risikobransje	Dummie variabel	Risikobransjer = 1 Andre bransjer = 0
Sentralitet	SSBs sentralitetskode	Rangering av sentralitet fra 3 til 0
Sen levering	Dummie variabel	Levering av næringsoppgave etter fristen = 1 Levering av næringsoppgave før fristen = 0
Tilleggsskatt	Dummie variabel	Ilagt tilleggsskatt = 1 Ikke ilagt tilleggsskatt = 0

Tabell 4: Operasjonalisering

3.5 Lineær multippel regresjon

For å kunne svare på problemstillingen og tilhørende hypoteser benyttes en *lineær multippel regresjon* for å gjøre en tverrsnittsundersøkelse av selskapsdataene fra 2013. Det er flere grunner til at bruken av denne regresjonen er et godt alternativ i denne avhandlingen. For det første er metoden i overensstemmelse med flere tidligere studier på skatteatferd (vedlegg 1 og 2). For det andre er dette en teknikk som kan analysere sammenhenger mellom en enkel avhengig variabel og flere uavhengige variabler (Hammervold, 2012). For det tredje er det mulig å kontrollere for andre variabler og vurdere effekten av variablene på avhengig variabel (Holme og Solvang, 1998). Denne regresjonen forutsetter «minste kvadraters metode»⁸ som gjør at ulike forutsetninger må oppfylles.

3.5.1 Testing av modellens forutsetninger

For å kunne stole på regresjonsanalysenes estimater er det viktig å kontrollere at forutsetningene er oppfylt. Under blir det sett på enkelte av forutsetningene for klassisk lineær regresjon.

Multikollinearitet

En forutsetning for regresjonen er at ingen forklaringsvariabler skal være en perfekt lineær funksjon av en annen uavhengigvariabel (Studenmund, 2014). For å undersøke om det er multikollinearitet i modellen benyttes korrelasjonsmatrisen, toleranse og VIF-indekser. Først ble korrelasjonskoeffisientene undersøkt for verdier som med høy korrelasjon (vedlegg 3). Den største korrelasjonsverdien var mellom datterselskap og eierandeler for styrelederen på -0,673. Dette angir for en meget sterk negativ samvariasjon (Johannessen et al., 2004), og at multikollinearitet kan være et problem. Videre var toleranse-verdiene over 0,1 og ingen av VIF-verdiene var over 5 (tabell 5), noe som betyr at alle variablene er utenfor de kritiske verdiene for multikollinearitet (Eikemo og Clausen, 2012, Hammervold, 2012). Dette indikerer at multikollinearitet ikke er et problem i denne modellen.

⁸ Tilsvarende «Ordinary least squares» (OLS)

Variabel	Toleranse	VIF
Fravalg revisjon	,801	1,249
Ikke ekstern regnskapsfører	,927	1,079
Eierandel styreleder	,514	1,947
Ansatte	,957	1,045
Totalkapitalrentabilitet	,889	1,125
Kapitalstruktur	,811	1,233
Alder	,947	1,056
Datterselskap	,524	1,908
Risikobrånse	,875	1,143
Sentralitetskode	,972	1,028
Sen levering	,977	1,023
Tilleggsskatt	,990	1,010

Tabell 5: Multikollinearitet

Hensynet til multikollinearitet har dog begrenset bruken av uavhengige variabler. Det var blant annet ønskelig å kontrollere for effekten av styrets eierandel ettersom styreleders eierandel undersøkes. Testene indikerte at variablene hadde høy korrelasjon, og på bakgrunn av dette ble styrets eierandel utelatt.

Heteroskedastisitet

En av standardantakelsene bak regresjon er at variansen til residualene skal være konstant (Studenmund, 2014). Det er gjennomført ulike metoder for å undersøke om variansen ikke er konstant, altså om det er heteroskedastisitet i denne modellen. Undersøkelsen starter med residualplottet. Tilfeldig variasjon og ingen mønstre i residualene vil indikere homoskedastisitet i modellen (Hammervold, 2012). Residualplottet (vedlegg 5) viser en tendens til noe økning i variansen til residualene og at de inntar et mønster. Dette gir en indikasjon på heteroskedastisitet i modellen og fordrer videre testing.

Test av heteroskedastisitet kan gjøres ved hjelp av en «white-test» eller en «park-test» (Hammervold, 2012). Disse testene var ikke gjennomførbare grunnet eksklusjon av enkelte kvadrerte variabler, som følge av for lav forklaringsgrad. Derfor måtte det benyttes en alternativ test som ikke omfattet inkludering av skalerte variabler. Glesjer (1969) introduserer en slik test som benytter absolutte residualverdier fra de uavhengige variablene til å utvikle nullhypoteser om homoskedastisitet. Nullhypotesene for en rekke av kontrollvariablene og variabelen for ekstern regnskapsfører forkastes, og Glejser-testen påviser heteroskedastisitet i enkelte av

variablene (vedlegg 6). Variablene fravalg av revisjon og eierandel styreleder er imidlertid homoskedastiske ifølge testen. I en regresjonsmodell vil imidlertid alle variablene påvirke hverandre slik at problemet med heteroskedastisitet i de andre variablene kan også påvirke variablene som ikke tester for heteroskedastisitet. På bakgrunn av testen er det noe heteroskedastisitet i modellen og det støttes gjennom betraktningen av residualplottet.

Det fins ulike tiltak for å redusere heteroskedastisitet. En mulighet er «å vekte de minste kvadratene»⁹ eller å transformere modellen til en logaritmisk form. På denne måten kan avvikene i feillemmene reduseres. Disse tiltakene var imidlertid problematiske ettersom endringen av modellen ga lavere til ingen forklaringsgrad, flere fortegn var ikke som forventet og verdiene for enkelte av koeffisientene ble mindre. Disse alternativene ble derfor vurdert som mindre gunstige enn den ordinære modellen. Derfor måtte heteroskedastisitet istedenfor reduseres ved å utbedre modellspesifiseringen og redusere ekstremverdier.

En årsak til heteroskedastisitet kan være ekstreme observasjoner. I utgangspunktet hadde disse dataene stor spredning i observasjonene, og det kommer fram ved å studere bruttoutvalget i frafallsanalysen i tabell 3. Derfor ble det i forkant av testene foretatt en gjennomgang av regnskaps-, balansedataen og variablene for å luke ut ekstreme verdier. Elimineringen av observasjoner har vært i henhold til valg i tidligere studier, samt at det ble gjennomført andre kosmetiske endringer. Blant annet ble ROA spesielt redusert ned til intervallet $[-1,1]$ og andre variabler ble også individuelt tilpasset for å redusere spredning. Dette tiltaket reduserte spredningen ned til akseptable nivåer, slik det går frem av nettoutvalget i frafallsanalysen. En annen årsak kan være at modellen er feilspesifisert. Modellen har en lav justert forklaringsgrad på 2,8%, som indikerer at modellen kan være feilspesifisert ved at det for eksempel mangler forklaringsvariabler eller at regresjonens form er feil. Overenstemmelse med mulige årsaker til heteroskedastisitet, støtter også opp om at dette er et problem i modellen. Formen til regresjonen er imidlertid tilsvarende majoriteten av andre undersøkelser på området og bruken av variabler er også i samsvar med bruken av variabler i tidligere studier (vedlegg 1 og 2), noe som øker spesifiseringens reliabilitet. Modellen omfatter allerede de mest sentrale variablene som er brukt for å forklare skatteatferd og eventuell inkludering av ytterligere variabler begrenses av datamaterialet.

Arbeidet med å spesifisere modellen har ikke lyktes i å fjerne heteroskedastisitet, men har vært viktig for å redusere den. Spesielt arbeidet med å eliminere ekstremverdiene kan ha redusert

⁹ Metode for å korrigere heteroskedastisitet. «Weighted least squares» (WLS) analyse, gjennomført i SPSS.

heteroskedastisitet, ettersom dataene i utgangspunktet hadde store spredninger i verdiene. Valgene som er tatt i undersøkelsen og spesifiseringen av tidligere forskning er i stor grad tilsvarende tidligere forskning. Dermed er modellen tilsvarende andre undersøkelser der det ikke har vært problemer med heteroskedastisitet, og spesifiseringen av modellen kan derfor vurderes å være tilpasset på en måte som reduserer heteroskedastisitet. Dette indikerer at det er gjort det meste ut av datagrunnlaget og at heteroskedastisitet er redusert til et minimum.

Heteroskedastisitet gjør koeffisientenes estimerer forventningsrettede og fører til underestimering av koeffisientenes standardfeil. Det kan altså stoles på estimeringen av koeffisientene, men underestimeringen av standardfeil fører til at t-verdien blir større. Noe som gjør at signifikanstestene lettere vil forkaste nullhypotesene. Problemet med lavere terskel for å forkaste nullhypotesene er imidlertid allerede en utfordring gjennom avhandlingens store utvalg. Større utvalg vil også redusere standardfeilene. På denne måten blir ikke utfordringen med heteroskedastisitet like aktuell ettersom utfordringen allerede er gjeldende som følge av det store utvalget.

Muligheten for underestimering av feilleddene gjør at gyldigheten av signifikanstestene må vurderes mer samlet. Undersøkelsens resultater må vurderes opp mot teori og tidligere forskning. Videre er valgene som er tatt i undersøkelsen i stor grad tilsvarende tidligere forskning. Disse valgene motvirker underestimeringen av standardfeilene. Når avhandlingen i stor grad har foretatt tilsvarende valg som i tidligere studier og det er foretatt en omfattende seleksjon av ekstremverdier, bidrar dette til større trygghet knyttet til signifikanstestene.

Andre forutsetninger

For å teste effektene knyttet til revisjon, ekstern regnskapsfører og styreleder eierandel på skatteaggressiviteten, estimeres følgende regresjonsmodell:

$$\begin{aligned}
 & \text{Kontant effektiv skattesats}_{it} \\
 & = \beta_0 + \beta_1 \text{Fravalg av revisor}_{it} + \beta_2 \text{Ikke ekstern regnskapsfører}_{it} \\
 & + \beta_3 \text{Eierandel styreleder}_{it} + \beta_4 \text{Antall ansatte}_{it} \\
 & + \beta_5 \text{Totalkapitalrentabilitet}_{it} + \beta_6 \text{Kapitalstruktur}_{it} \\
 & + \beta_7 \text{Firmaalder}_{it} + \beta_8 \text{Datterselskap}_{it} + \beta_9 \text{Risikobrandsje}_{it} \\
 & + \beta_{10} \text{Sentralitetkode}_{it} + \beta_{11} \text{Sen levering}_{it} + \beta_{12} \text{Tilleggsskatt}_{it} \\
 & + \varepsilon_{it}
 \end{aligned}$$

hvor: i = selskap 1 til 56 485; t = det finansielle året 2013.

Regresjon oppfyller kravet om *linearitet i parameterne* ved at de uavhengige variabelenes koeffisienter er lineære, som det framgår av avhandlingens modell over (Studenmund, 2014). Spesifiseringen av modellen kan kritiseres på grunn av modellens lave forklaringsgrad, men spesifiseringen er i henhold til tidligere forskning og det kan derfor antas at regresjonen oppfyller kravet for *korrekt spesifisering*. I tillegg har regresjonen et feilledd ε , som ikke kan multipliseres eller divideres med de andre variablene i likningen, og oppfyller i så måte kravet om et *additivt feilledd*. Brudd på kravet om *uavhengige feilledd* vil ikke være et problem, ettersom undersøkelsen er en tversnittstudie og vil derfor ikke få problem med autokorrelasjon. Det forutsettes at alle *forklaringsvariablene er ukorrelerte med feilleddet*, og dette er sikret ved at de uavhengige variablene er bestemt utenfor regresjonsmodellen. Normalfordelingen av feilleddene har to toppe med en mindre skjevhet mot høyre for den initierte normalfordelingskurven (vedlegg 8). Normalfordeling av feilleddene er dog ikke en nødvendig forutsetning for «de minste kvadraters metode» og vil derfor ikke påvirke vurderingen av forutsetningene. For å få en mer normalfordelt kurve ved å benytte et stort antall observasjoner, noe som allerede inngår i oppgaven.

4 Resultat

4.1 Beskrivende statistikk

Full oversikt over beskrivende statistikk finnes i vedlegg 6. Tabell 6 gir oversikt over den beskrivende statistikken til de kontinuerlige variablene i modellen. Den effektive skattesatsen er gjennomsnittlig på 17,74 % og standardavviket er 15,77. Styreleders eierandel er gjennomsnittlig 60,68 % med et tilhørende standardavvik på 41,78. Hovedtrekkene i kontrollvariablenes beskrivende statistikk er først og fremst at ansatte har et lavt gjennomsnitt på 1,01, totalkapitalrentabiliteten har et gjennomsnitt på 0,21, kapitalstrukturens gjennomsnittet er 0,18 og alderen er gjennomsnittlig 119,46 måneder, noe som tilsvarer 9,96 år, og har et standardavvik på 136,53.

Variabel	Observasjoner	Minimum	Maksimum	Gjennomsnitt	Standardavvik
Skatteatferd (ESS)	56 485	0	100	17,74	15,77
Eierandel styreleder	56 485	0	100	60,68	41,78
Ansatte	56 485	0	10	1,01	1,63
Totalkapitalrentabilitet	56 485	-0,34	1	0,21	0,20
Alder	56 485	0	1 776	119,46	136,53
Kapitalstruktur	56 485	0	1	0,18	0,29

Tabell 6: Beskrivende statistikk for kontinuerlige variabler

Fra frekvensfordelingene i tabell 7 har hovedvekten av selskapene valgt bort revisor og bruker ekstern regnskapsfører. I utvalget er det en overvekt av bedrifter som leverte ligningspapirene for sent og selskaper som ikke inngår i konsern. Videre illustreres det at svært få av selskapene har fått tilleggsskatt, at nesten halvparten av bedriftene er i en risikobrånse og at de fleste virksomhetene ligger i sentrale strøk.

Variabelnavn		Nettoutvalg
Fravalg revisjon	Ja	64,1 %
	Nei	35,9 %
Ikke ekstern regnskapsfører	Ja	28,7 %
	Nei	71,3 %
Datterselskap	Ja	17,9 %
	Nei	82,1 %
Risikobransje	Ja	47,8 %
	Nei	52,2 %
Sen levering	Ja	27,4 %
	Nei	72,6 %
Tilleggsskatt	Ja	0,4 %
	Nei	99,6 %
Sentralitetskode	Nivå 0	8,9 %
	Nivå 1	6,1 %
	Nivå 2	15,1 %
	Nivå 3	69,9 %

Tabell 7: Frekvensfordeling over dikotome variabler

Statistikken har gitt innsikt i fordeling og variasjon i variablene. Resultatene fra regresjonsanalysen presenteres i neste delkapittel.

4.2 Regresjonsanalyse

I tabell 8 presenteres regresjonskoeffisientenes beta, standardfeil, standard beta og tilhørende t- og p-verdi, samt modellens F-verdi og justert forklaringsgrad.

Regresjonskoeffisienter

	Beta	Standard- avvik	Standard beta	t-verdi	p-verdi	VIF
(Konstant)	18,736	0,311		60,244	,000	
Fravalg revisjon	-0,556	,152	-,017	-3,647	,000	1,249
Ikke ekstern regnskapsfører	-2,534	,150	-,073	-16,889	,000	1,079
Eierandel styreleder	-0,692	,218	-,018	-3,168	,002	1,947
Ansatte	,682	,041	,070	16,616	,000	1,045
Totalkapitalrentabilitet	3,178	,340	,041	9,346	,000	1,125
Kapitalstruktur	-4,480	,253	-,082	-17,732	,000	1,233
Alder	,001	,000	,007	1,621	,105	1,056
Datterselskap	2,794	,236	,068	11,857	,000	1,908
Risikobrånse	,696	,140	,022	4,973	,000	1,143
Sentralitetskode	-,145	-,070	-,009	-2,082	,037	1,028
Sen levering	-2,285	,148	-,065	-15,423	,000	1,023
Tilleggsskatt	4,414	1,077	,017	4,098	,000	1,010

F-verdi¹⁰ = 138,55

R² = 2,9%

Justert R² = 2,8%

Standardfeil for estimatet = 15,541

Tabell 8: Resultater regresjonsanalyse

4.2.1 Evaluering av modellen

For å teste ut modellens tilpasning til dataene benyttes forklaringsgrad og test av modellen (vedlegg 7). Testen av modellen gir en F-verdi på 138,55 med p-verdi på 0,000. Det betyr at denne modellen signifikant bedre enn ingen modell. For å forklare hvor godt modellen reflekterer variasjonen i dataene, benyttes justert forklaringsgrad for å kompensere for antallet uavhengige variabler (Ringdal, 2013). Modellen har en justert forklaringsgrad på 2,8 %. Det betyr at modellen forklarer 2,8 % av variasjonen i effektiv skattesats gjennom de uavhengige variablene. Dette er en lav forklaringsgrad. Årsaken kan være at fenomenet som studeres er komplekst og utfordrende å operasjonalisere fullstendig. En lavere forklaringsgrad er ikke uvanlig innenfor studier på skatteaggressivitet. Dyreng et al. (2010) hadde en justert forklaringsgrad på 2,5 % for deres modell, som operasjonaliserte skatteaggressivitet tilsvarende denne studien. Andre studier med tilsvarende operasjonalisering har også hatt en lav forklaringsgrad. Armstrong et al. (2015) hadde en justert forklaringsgrad på 4,6 % og Dyreng

¹⁰ Signifikansnivå lavere enn 1%

et al. (2008) en justert forklaringsgrad på 9,6 % i deres modell. Til tross lav forklaringsgrad gir modellen signifikante resultater om selskapenes skatteaggressivitet.

4.2.2 Resultater

I dette delkapitlet presenteres resultatene fra regresjonsanalysen (tabell 8). Resultatene viser at *sammenhengen mellom variabelen fravalg av revisjon og effektiv skattesats er signifikant negativ* ($\beta = -0,556$, p-verdi=0,000). Dette betyr at selskapene som har gjort fravalg av revisor har en signifikant lavere «kontant» effektiv skattesats enn de som velger å beholde revisor. Koeffisientens standard beta på -0,017 er noe lavere i forhold til de andre variablene.

Videre viser resultatene *en signifikant negativ sammenheng mellom «kontant» effektiv skattesats og å ikke benytte ekstern regnskapsfører* ($\beta = -2,534$, p-verdi=0,000). I tillegg har variabelen en standard beta på -0,073.

Resultatet for eierandeler styreleder viser *signifikant negativ sammenheng mellom «kontant» effektiv skattesats og styreleders eierandel* ($\beta = -0,692$, p-verdi=0,002).

4.3 Oppsummering

Resultatene viste at det var signifikante sammenhenger mellom avhengig variabel og de tre forklaringsvariablene det var utviklet hypoteser for. I tabell 9 er det oppsummert fortegnene og signifikansen til de hypotesetestede variablene, samt kontrollvariablene.

Variabelnavn	Hypotese	Forventet fortegn	Faktisk fortegn	Signifikant*
Fravalg revisjon	H1	-	-	Ja
Ikke ekstern regnskapsfører	H2	-	-	Ja
Eierandel styreleder	H3	-	-	Ja
Ansatte		+	+	Ja
Totalkapitalrentabilitet		+	+	Ja
Kapitalstruktur		-	-	Ja
Alder		+	+	Nei
Datterselskap		+	+	Ja
Risikobrandsje		-	+	Ja
Sentralitetskode		-	-	Ja
Sen levering		?	-	Ja
Tilleggsskatt		+	+	Ja

* Signifikansnivå =0,05

Tabell 9: Oppsummering av variablenes signifikans og fortegn

De forventede fortegnene for de hypotesetestede variablene, som ble presentert i kapittel 3.4.2, stemmer overens med de faktiske fortegnene. Kontrollvariablenes forventede fortegn, som fremgår i kapittel 3.4.3, overstemmer også i stor grad med faktisk fortegn. Risikobrandsje hadde imidlertid en motsatt effekt av det som var forventet. Videre var samtlige av variablene signifikante foruten alder. I neste kapittel diskuteres funnene opp mot teori og tidligere forskning.

5 Diskusjon

Resultatene fra forrige kapittel viser at de hypotesetestede variablene har en signifikant positiv sammenheng med skatteaggressivitet. I dette kapitlet vil funnene om fravalg av revisjon, ikke bruk av eksternregnskapsfører og styreleders eierandeler diskuteres. Før dette diskuteres avhandlingens resultater opp mot heteroskedastisitet, deretter oppsummeres ytre validitet.

I kapittel 4 ble det konkludert med at heteroskedastisitet ikke er et problem i modellen. Resultatene av regresjonsanalysen tyder *også* på at det ikke er et problem. Av oppsummeringen om signifikans og fortegn i tabell 9 går det fram at variablene svarte til forventningene, noe som tyder på at heteroskedastisitet ikke forvrenger resultatene. Forventningen kom fra andre studier der variablene har vært signifikante og har hatt et bestemt fortegn. Det går imidlertid fram av tabellen at variabelen alder ikke er signifikant og dette bidrar til å bevise at heteroskedastisitet ikke er et problem i denne modellen. Det er imidlertid rimelig at denne variabelen ikke ble signifikant. En årsak til at firmaets alder ikke ble signifikant kan komme av at variabelen har mye av den samme effekten som antall ansatte, som operasjonaliserer størrelse, og blir derfor ikke signifikant i modellen. Heteroskedastisitet øker t-verdiene som fører til større sannsynlighet for type-2 feil (Studenmund, 2014). Dette betyr at dersom heteroskedastisitet hadde vært et problem i denne modellen, ville også alder blitt signifikant. Videre fremstår resultatene til regresjonsanalysen (tabell 8) i henhold til tidligere forskning, noe som gir støtte til at heteroskedastisitet ikke er et problem i modellen. Variablene for størrelse og kapitalstruktur har vært forhold av større betydning for skatteaggressivitet i tidligere forskning (Chan et al., 2013, Zemzem og Ftouhi, 2013), mens lønnsomheten har vært av lavere betydning enn de to foregående forhold (Lanis og Richardson, 2012), tilsvarende resultatene i denne avhandlingen.

Avhandlingens ytre validitet styrkes av frafallsanalysen (kapitel 3.2.1), som viser gjennomgående mindre forskjeller mellom utvalg og populasjon, foruten enkelte variablene der større forskjeller skyldes ekstremverdier. Videre er valgene som er tatt i forbindelse med utformingen av utvalg med på å styrke den ytre validiteten. Dette bidrar også til å styrke avhandlingens overførbarhet mellom utvalget og populasjonen av selskaper som kunne velge bort revisor i 2013.

5.1 Fravalg av revisjon

H1: Små aksjeselskaper som velger bort revisor er mer skatteaggressive enn selskaper som beholder revisor.

Den beskrivende statistikken i tabell 6 viser at gjennomsnittlig «kontant» effektiv skattesats tilsvarer 17,7 % i utvalget. Det lave gjennomsnittet skyldes at 31,2 % av selskapene har 0 % i effektiv skattesats. Dette kan skyldes at små selskaper ofte har en svakere finansiell stilling. Videre viser den beskrivende statistikken at en overvekt av selskapene (64,1%) har foretatt fravalg av revisor. Den gjennomsnittlige skattesatsen er altså betydelig lavere enn den ordinære, lovbestemte skattesatsen for virksomheter på 28 % i 2013 (Regjeringen, 2012). Den lave skattesatsen i utvalget, samt overvekt av selskaper uten revisor, kan tyde på at det er en negativ sammenheng mellom fravalg av revisor og lavere effektiv skattesats i små aksjeselskaper. Noe som igjen kan indikere at fravalg av revisor har en sammenheng med økt skatteaggressivitet. For å få større sikkerhet om denne antydningen utforskes resultatet fra regresjonsanalysen.

Resultatet for studiens første hypotese viste at det var en signifikant negativ sammenheng mellom variabelen fravalg av revisjon og avhengig variabel «kontant» effektiv skattesats. Dette betyr at fravalget av revisor samvarierer med lavere effektiv skattesats. En lavere effektiv skattesats indikerer at selskapene betaler mindre skatt, noe som betyr at aksjeselskapene som har valgt bort revisor har blitt mer skatteaggressive. Dette gir støtte til hypotesen om sammenhengen mellom fravalg av revisjon og økt skatteaggressivitet i små aksjeselskaper. Sammenhengen ser imidlertid ut til å være svakere sammenlignet med enkelte andre variabler i modellen. Fravalg av revisjon har en standard beta på -0,017, mens kapitalstruktur har en standard beta på -0,082. Dette indikerer en betydelig svakere relativ styrke for variabelen fravalg av revisjon enn kapitalstruktur (Johannessen et al., 2004). Forskjellen i variabelenes styrke fremstår som fornuftig ettersom kapitalstruktur har vært en betydningsfull variabel i tidligere studier, noe som validerer funnet. Forskjellen i styrke betyr at revisjon ikke er av en større betydning for skatteaggressiviteten, og at fravalg av revisjon vil bidra til en mindre økning i skatteaggressivitet sett i forhold til faktorene i modellen med en sterkere sammenheng.

Funnet overensstemmer med agentteorien og dette bidrar til å styrke reliabiliteten til funnet. Resultatet, om at bortfall av revisors kontroll samvarierer med mer skatteaggressivitet, overensstemmer med at kontrollmekanismer reduserer opportuniste i agent-prinsipal relasjoner (Jensen og Meckling, 1976). Funnet støtter også antagelsen til Jensen og Meckling

(1976) om at revisjon kan ses på som et kontrolltiltak ettersom resultatet viser at skatteaggressiviteten øker ved fravalg av revisjon. Årsaken til at revisjon begrenser skatteaggressivitet kan skyldes at revisjon reduserer informasjonsasymmetrien mellom selskaper og skattemyndigheter. Revisor er pliktig å rapportere uregelmessigheter og har kompetansen til å oppdage disse, noe som gjør det vanskeligere å opptre skatteaggressivt. Videre vil økende skatteaggressivitet ved fravalg av revisor støtte antakelsene om «adverse selection» og «moral hazard» (Arrow, 1985). Resultatet tyder på at foretak uten revisor kan opptre opportunistisk «ex ante» eller «ex post» transaksjonen med Skatteetaten, ved for eksempel å skjule privat informasjon om selskapet før innsendelse av næringsoppgaven eller ved å handle skatteaggressivt etter innsendelsen av oppgaven. Det er også mulig at virksomhetene opptrer opportunistisk både «ex ante» og «ex post» transaksjonen. Resultatene i avhandlingen overensstemmer altså med agentteorien til tross for begrensningene ved bruk i praksis (Douma og Schreuder, 2008). Modellen tar for eksempel ikke hensyn til flere perioder, prinsipalen vil overvåke agenten på flere måter, hver agent kan påvirkes forskjellig, samt spesielle forhold som påvirker kontrakten, som for eksempel kultur.

Det er lite forskning på fravalg av revisjon og skatteatferd i andre studier, til tross samsvarer denne studiens funn med en lignende studie sitt funn. Klassen et al. (2015) fant at de som ikke brukte revisor til forberedelse av selvangivelsen var mer skatteaggressive, selv om de benyttet en annen operasjonalisering av skatteaggressivitet og utforsket et annet utvalg. Sammenfall med Klassen et al. (2015) sitt funn om skatteaggressivitet, til tross for en annen design av undersøkelsen, styrker «inter-rater reliabiliteten» som uttrykker en høy reliabilitet (Johannessen et al., 2004). Videre vil opportuniste fordre en informasjonsasymmetri mellom agent og prinsipal (Douma og Schreuder, 2008). Resultatet i denne studien indikerer at fravalg av revisor bidrar til informasjonsasymmetri mellom selskapene og skattemyndighetene. Dette gir støtte til antagelsen om at revisor bidrar til å balansere informasjon (Collis, 2010), og at asymmetrisk informasjon fører til negative konsekvenser for skattebetalingen (Olsen, 2012). Denne støtten fra andre studier styrker avhandlingens reliabilitet. I Langlie (2015) sin evaluering av lovendringen fant han ingen økning i skatteunndragelser. Skatteaggressivitet favner imidlertid bredere enn skatteunndragelser, så det er ikke urimelig at denne studien finner en økning i skatteaggressivitet. I tillegg viste han til svakheter forbundet med funnet grunnet usikkerheten om markedet var tilpasset lovendringen da evalueringen ble gjennomført. På grunn av usikkerheten etterspurte han mer forskning om fravalg av revisjon og skatteatferd, noe denne avhandlingen har forsøkt å bidra til. Evalueringen ble basert på fravalgskandidatene i 2011 som

er samme året endringen kom. Det er derfor mulig at markedet ikke var tilpasset lovendringen på dette tidspunktet. Dette tatt i betraktning er det ikke urimelig at denne avhandlingen finner en økt skatteaggressivitet for fravalgskandidatene, ettersom denne studien er basert på fravalgskandidater fra to år senere enn Langlie (2015) og det åpner for funn av en annen atferd. Det at denne avhandlingen baseres på data fra et senere tidspunkt styrker validiteten, ettersom skatteatferden kan ha blitt mer stabil på dette tidspunktet og det er derfor et bedre tidspunkt å studere skatteatferden på.

Avhandlingens funn støtter hypotesen om at selskaper som velger bort revisjon blir mer skatteaggressive. Funnet indikerer at skatteatferden *endres* for små aksjeselskaper som velger bort revisjon. Dette bidrar til å gi et svar på *problemstillingen* om hvordan har fravalg av revisjon påvirket små aksjeselskapers skatteatferd. Denne studien tyder på at små aksjeselskaper som gjør et fravalg av revisjon endrer skatteatferd ved å redusere deres eksplisitte skattebetaling, altså bli *mer skatteaggressive*.

5.2 Bruk av ekstern regnskapsfører

H2: Små aksjeselskaper som ikke benytter ekstern regnskapsfører er mer skatteaggressive enn små aksjeselskaper som har ekstern regnskapsfører.

Resultatet for studiens andre hypotese viser en signifikant negativ sammenheng mellom «kontant» effektiv skattesats og å ikke benytte ekstern regnskapsfører. Dette indikerer en lavere innbetaling av skatt fra selskaper som ikke bruker ekstern regnskapsfører. Samvariasjonen med lavere effektiv skattesats indikerer i denne avhandlingen at å velge bort ekstern regnskapsfører har en sammenheng med mer skatteaggressivitet, og resultatet gir altså *støtte* til hypotesen om skatteaggressivitet og bruk av ekstern regnskapsfører. Den standardisertes koeffisienten for variabelen er -0,073, noe som indikerer at å ikke bruke ekstern regnskapsfører har en større effekt på skatteaggressiviteten enn fravalg av revisor (-0,017). Dette er rimelig fordi foretak som velger bort ekstern regnskapsfører i større grad også velger å ikke bruke revisor (Prop.51L(2010–2011), 2010, Langlie, 2015). Altså er de som velger bort ekstern regnskapsfører i større grad uten kontroll fra hverken ekstern regnskapsfører eller revisor, noe som kan bidra til å forklare at å ikke bruke ekstern regnskapsfører har en sterkere sammenheng med skatteaggressivitet. Standard betakoeffisienten viser videre at den relative styrken til bruk av ekstern regnskapsfører er tilnærmet like sterk som standard betakoeffisientene knyttet til

størrelse, kapitalstruktur, datterselskap og sen levering. Dermed indikerer denne studien at bruken av ekstern regnskapsfører er en faktor som er av større betydning for skatteaggressiviteten.

Funnet støttes av agentteorien, som igjen sikrer reliabilitet. Den positive sammenhengen gir støtte til at ekstern regnskapsfører kan betraktes som en kontrollmekanisme som reduserer opportunistisme (Jensen og Meckling, 1976), ettersom å ikke benytte ekstern regnskapsfører henger sammen med mer skatteaggressiv atferd. Videre vil økende skatteaggressivitet ved å ikke benytte ekstern regnskapsfører støtte antakelsene om «adverse selection» og «moral hazard» (Arrow, 1985). Funnet tyder på at selskaper som ikke bruker ekstern regnskapsfører revisjon opptrer opportunistisk «ex ante» eller «ex post» transaksjonen med Skatteetaten, eller både før og etter transaksjonen. Resultatet om bruk av ekstern regnskapsfører får også støtte i agentteorien til tross for teoriens begrensninger (Douma og Schreuder, 2008)

Resultatet støttes også av tidligere forskning og det bidrar til større sikkerhet om dataenes pålitelighet. Funnet om økt skatteaggressivitet ved å ikke benytte ekstern regnskapsfører, gir støtte til Berset et al. (2010) sitt funn om redusert skatteunndragelse for foretak som benytter ekstern regnskapsfører ettersom skatteunndragelse også er skatteaggressivitet. Sammenfallet i resultatet om skatteaggressiviteten er med på å styrke «inter-rate reliabiliteten» ettersom begge studiene av fenomenet får samme resultater (Johannessen et al., 2004). Videre ble eksterne regnskapsførere i avhandlingen betraktet som en kontrollmekanisme ettersom de er lovpålagt visse kontrolloppgaver i forbindelse med deres autorisasjon (Olsen, 2012). Resultatet støtter antakelsen om ekstern regnskapsfører har en kontroll-funksjon.

Videre kan resultatene fra denne undersøkelsen for *både* fravalg av revisor og ekstern regnskapsfører støtte funn i tidligere studier. Langlie (2015) fant at fravalgskandidater uten hverken revisor eller ekstern regnskapsfører hadde lavere kvalitet på ligningsoppgavene. Denne undersøkelsens resultat med en økt skatteaggressiviteten i begge grupper kan være med å bekrefte hans funn om at kvaliteten har gått ned. Selv om resultatene omfatter skatteaggressivitet kan funnene gi støtte til tidligere forskning på skatteatferd, mer spesifikt skatteunndragelse. Kleven et al. (2011) fant at jo større muligheten var for å unndra skatt, jo større var tilbøyeligheten til å unndra. Denne studiens funn om at selskap som enten velger bort revisor eller ekstern regnskapsfører blir mer skatteaggressive, kan indikere at muligheten for skatteunndragelser ble større og at selskapene derfor unndro mer. Arntsen et al. (2012) fant at opplevd oppdagelsesrisiko fungerer som en barriere mot skatteunndragelser. Funnet i denne studien kan tyde på at fravalg av revisor eller å ikke benytte ekstern regnskapsfører reduserer

opplevd oppdagelsesrisiko. Funnene i denne undersøkelsen kan også bidra til å støtte en generalisering til næringslivet av Kleven et al. (2011) sitt funn om at skatteunndragelser blant personlige skattesubjekt øker ved egenrapportering av inntekter. Dette følger av funn som tilsier at skatteaggressiviteten øker når kontrollen fra revisor og ekstern regnskapsfører forsvinner.

På bakgrunn av resultatene fra avhandlingens analyser, samt støtte i agentteori og tidligere forskning, er det grunnlag for å konkludere med støtte til hypotesene om positive sammenhenger mellom 1) økt skatteaggressivitet og fravalg av revisjon og 2) økt skatteaggressivitet og ikke ekstern regnskapsfører.

5.3 Eierandel styreleder

H3: Skatteaggressiviteten øker med styreleders eierandel i små aksjeselskap.

Den beskrivende statistikken (tabell 6) viser at gjennomsnittlig eierandel for styreleder er 60,7 % og i 46,3 % av selskapene eier styrelederen alle aksjene. Dette tyder på en gjennomgående høy eierandel for styrelederne i utvalget, noe kan være vanlig i mindre bedrifter. I tillegg viser statistikken at selskapene i utvalget har en effektiv skattesats på 17,7 %, som er betydelig lavere enn den ordinære skattesatsen i 2013. Dette kan betraktes som en indikasjon på skatteaggressiv atferd blant selskapene i utvalget. Den gjennomgående høye andelen for styreleder og den lave gjennomsnittlige effektive skattesatsen i utvalget, kan tyde på at det er en sammenheng mellom styreleders eierandel og økt skatteaggressivitet.

Resultatet fra regresjonsanalysen viser at det er en signifikant sammenheng mellom økende eierandeler for styreleder og lavere «kontant» effektiv skattesats. Dette betyr at skatteaggressiviteten øker med styreleders eierandel i utvalget og dermed støttes hypotesen i regresjonsanalysen.

Dette samsvarer agentteorien, og Fama og Jensen (1983) sin teori om residualmottakere. Styreleder blir residualmottaker gjennom sin eierandel og får dermed et insentiv om profittmaksimering slik at utbyttet maksimeres. En måte styrelederen kan øke profitten på er gjennom å påvirke selskapet til å bli mer skatteaggressivt. Det kan imidlertid diskuteres om styrelederens eierandeler vil øke skatteaggressiviteten i store og mellomstore selskaper, hvor det kan tenkes at styrelederen har mindre innflytelse enn i de selskapene som undersøkes her. Residualkravet vil videre skape divergerende interesser i agent-prinsipal relasjoner. Dette

støtter de forskjellige interessene som blir tydelige når selskapene profittmaksimerer ved å bli skatteaggressive, mens skattemyndighetene har interesse av at selskapene betaler riktig skatt. Det er imidlertid mulig å opptre skatteaggressivt innenfor regelverket gjennom skatteplanlegging, og på denne måten handler ikke selskapene mot skattemyndighetenes interesse. Dermed vil interessene være divergerende ved skatteomgåelse eller skatteunndragelse, men disse ulike typene vil ikke kunne skilles i denne studien. På denne måten gir funnet en forbeholdt støtte til teorien om divergerende interesser.

Videre kan beskrivende statistikk sett i sammenheng med resultatet fra regresjonen, gi støtte til at redusert kontroll åpner for opportuniste (Jensen og Meckling, 1976). I utvalget er det 64,1 % av selskapene som har valgt bort revisjon og 28,7 % som ikke bruker ekstern regnskapsfører, og dette betyr at for en stor del av utvalget er kontrollen redusert. Når styrelederens eierandeler bidrar til økt skatteaggressivitet i dette utvalget, kan det være med å gi støtte til at redusert kontroll gir mer opportuniste. Funnet om skatteatferden til en styreleder som er aksjonær, kan gi støtte til teorien om «moral hazard» (Arrow, 1985). Styrelederen er sentral i ledelsen av selskapet og har tilgang på selskapsinformasjon som er skjult for skattemyndighetene. Funn om økt skatteaggressivitet i firma der styrelederen har aksjer kan tyde på styrelederen gjennom sitt insentiv har brukt informasjon som har blitt skjult i forkant av innsending av ligningsoppgaver til å redusere skatten.

Det er lite forskning som utforsker styreleder og skatteaggressivitet, og derfor må funnene i denne avhandlingen sammenliknes med tidligere studier av styret og skatteaggressivitet. Chan et al. (2013) fant i deres undersøkelse en positiv sammenheng mellom skatteaggressivitet og styrets eierandeler. Etersom styrelederen inngår i styret og at styrets eierandeler hadde en positiv sammenheng med skatteaggressivitet, bidrar Chan et al. (2013) til å støtte denne avhandlingens funn om at det også er en positiv sammenheng mellom skatteaggressivitet og styrelederens eierandeler. Studien til Johnson et al. (1993) fant at mer eierandeler i styret førte til mer involvering i strategisk arbeid. Dersom det samles mer eierandeler i styret kan dette medføre at også styreleders eierandeler øker. Videre kan det strategisk arbeid omfatte skatteaggressivt arbeid, og ettersom styrelederen sitter i styret og leder arbeidet i styret, kan Johnson et al. (1993) bidra til å støtte funnet at skatteaggressiviteten øker med styrelederens eierandel.

Resultatet om *eierandel styreleder*, støtten i teorien og andre studier legger en basis for å støtte hypotesen og konkludere med at økende skatteaggressivitet har en positiv sammenheng med økende eiendeler for styreleder.

6 Konklusjon

Avhandlingen har undersøkt små aksjeselskapers skatteatferd og da særlig betydningen av lite utforskede selskapsspesifikke forhold slik som fravalg av revisjon, bruk av ekstern regnskapsfører og styreleders eierandel. Kombinasjonen fravalg av revisjon og skatteatferd, i forbindelse med lovendringen i 2011, var inspirasjonen til undersøkelsen. Sammenhengen mellom de to er en aktuell problemstilling og funnene er av interesse for flere aktører.

Studiens problemstilling ser på hvordan fravalg av revisjon har påvirket små aksjeselskapers skatteatferd. Fravalg av revisjon har en signifikant negativ sammenheng med effektiv skattesats, noe som indikerer at små aksjeselskaper som har valgt bort revisor i 2013 er mer skatteaggressive. Funnet støttes av agentteori og tidligere forskning. Det konkluderes derfor med at det er en sammenheng mellom fravalg av revisjon og økt skatteaggressivitet. På bakgrunn av funnet og dets støtte, besvares avhandlingens problemstilling med at; skatteatferden endres ved at små aksjeselskaper som gjør et fravalg av revisjon er mer skatteaggressive.

Videre ble henholdsvis ekstern regnskapsfører og styreleders eierandel sin sammenheng med skatteaggressivitet utforsket. Det ble avdekket en signifikant positiv sammenheng mellom å ikke benytte ekstern regnskapsfører og skatteaggressivitet. Denne sammenhengen var sterkere enn sammenhengen mellom fravalg av revisor og skatteaggressivitet. Det konkluderes derfor med at det er en sammenheng mellom å ikke bruke ekstern regnskapsfører og mer skatteaggressivitet i små aksjeselskaper, og at å ikke bruke ekstern regnskapsfører bidrar til mer skatteaggressivitet enn å ikke benytte revisor. Videre viste studien signifikant positiv sammenhengen mellom styreleders eierandel og skatteaggressivitet. Derfor konkluderes det med at styreleders eierandeler har en positiv sammenheng med skatteaggressivitet. Avhandlingens funn er i samsvar med agentteori og tidligere forskning, og bidrar derfor til å validere teorien og tidligere studier.

Avhandlingen har avdekket forhold om økt skatteaggressiv atferd for selskaper som velger bort revisjon. Dette er av særlig interesse for motstanderne av lovendringen. Denne kunnskapen er også av interesse for utvalget som skal lage nye forslag til endringer i aksjeloven, og potensielt utvide grunnlaget for fravalg av revisor ytterligere. Avhandlingen gir innsikt i hvilke selskapsspesifikke forhold som har en sammenheng med skatteaggressivitet i små aksjeselskaper. Dette er kunnskap som er nyttig for Skatteetatens videre arbeid. Informasjonen kan blant annet bidra til mer presise kontroller. For å sette funnene på spissen, vil små

aksjeselskaper som ikke benytter ekstern regnskapsfører, har en styreleder med høyere eierandel, samt velger bort revisjon, være av særlig interesse for skatteetatens kontrollfunksjon.

7 Forslag til videre forskning

Denne avhandlingen fant at fravalgsselskapene var mer skatteaggressive, mens Langlie (2015) fant ingen forandring i skatteatferden. Dette kan tyde på en utvikling i selskapenes atferd i årene etter lovendringen. Langlie (2015) påpekte at det er uvisst når selskapenes tilpasser seg lovendringen. Det er derfor muligheter for at selskapenes atferd ikke er stabilisert, men vil fortsette å utvikle seg. Det er derfor viktig og aktuelt å studere skatteatferden på et senere tidspunkt enn 2013.

En interessant innfallsvinkel til å studere skatteatferd og fravalg av revisor er å avgrense fenomenet som studeres til en av typene skatteatferd. På denne måten kan det slås fast om den økte skatteaggressiviteten er et resultat av at selskapene skatteplanlegger, eller om de omgår- eller unndrar skatt. Når skatteaggressivitet undersøkes er det ikke mulig å avgjøre om atferden er ulovlig. Ved å studere en spesifikk atferdstype kan man avgjøre hvorvidt skatteatferden er ulovlig eller ikke, noe som kan gi forskningen mer betydning. Det fins også andre grunner til at videre forskning på skatteatferdstypene er interessant. Langlie (2015) fant ingen økning i skatteunndragelser i forbindelse med fravalg av revisjon til og med 2011. De ustabile forholdene i markedet under tidspunktet for gjennomføringen av undersøkelsen og motstanden mot lovendringen gjør det aktuelt å studere skatteunndragelser hos fravalgskandidater på et senere tidspunkt. Videre vil fravalg av revisor bety at de aktuelle selskapene mister en del av deres kompetanse i forhold til skatt og det er derfor interessant å se studier på hvordan skatteplanleggingen påvirkes av fravalg av revisjon.

Bruk av effektive skattesatser er et godt alternativ for å operasjonalisere skatteaggressivitet. Det synes imidlertid å være en mangel på gode måter å operasjonalisere de ulike typene av skatteatferd. Derfor er det ønskelig med forskning som tester måter å operasjonalisere de ulike typene skatteatferd på.

Denne avhandlingen introduserte enkelte nye kontrollvariabler. I forkant av studien var det usikkerhet rundt skatteaggressivitetens sammenheng med tilleggsskatt og sen levering. Det er derfor interessant å se om andre studier kan verifisere de signifikante sammenhengene som ble funnet i denne studien. I tillegg ble operasjonaliseringen av kontrollforholdet lønnsomhet modifisert i forhold til tidligere forskning. Bruk av tilsvarende operasjonalisering kan bidra til å avgjøre om dette er en mer valid operasjonalisering av selskapenes lønnsomhet.

Referanseliste

- Aksjeloven (2016). *Lov om aksjeselskaper 13. juni 1997 nr. 44*. Tilgjengelig fra:
https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1997-06-13-44/KAPITTEL_7-2#§7-6.
- Altinn (2013). *Endringer i aksjeloven fra og med 1. juli 2013*. Tilgjengelig fra:
<https://www.altinn.no/no/Starte-og-drive-bedrift/Nyheter/Endringer-i-aksjeloven-og-allmennaksjeloven-fra-og-med-1-juli-/> (Hentet: 25.05 2016).
- Altinn (2016). *Innlevering av selvangivelse og næringsoppgave*. Altinn. Tilgjengelig fra:
<https://www.altinn.no/no/Starte-og-drive-bedrift/Drive/Skatt-og-avgift/Foretakets-skatt/Innlevering-av-selvangivelse-og-naringsoppgave/> (Hentet: 13.05 2016).
- Amundsen, V. I. (1982). Revisors forhold til skatter og avgifter. I Fallan, L. (1989) *Skatteplanlegging og skatteplanleggingsadferd i næringsvirksomhet*. Doktoravhandling, Norges Handelshøyskole.
- Armstrong, C. S., Blouin, J. L., Jagolinzer, A. D. og Larcker, D. F. (2015). Corporate governance, incentives, and tax avoidance, *Journal of Accounting and Economics*, 60 (1), s. 1-17.
- Arntsen, S. F., Berset, A. og Reiersen, T. (2012) Opplevd oppdagelsesrisiko. *Skatteetaten*.
- Arrow, K. J. (1985). The economics of agency. I Pratt, J. W. og Zeckhauser, R. J. (1985). *Principals and agents: The structure of business*. Boston, Massachusetts: Harvard Business School Press.
- Berle, A. og Means, G. (1932). The modern corporation and private property. I Douma, S. og Schreuder, H. (2008). *Economic Approaches to organizations*. 5. utg. Harlow: Pearson Education Limited.
- Berset, A., Eide, E., Goldstein, H., Larssen, P. G. og Olsen, J.-W. (2010). Revelation of Tax Evasion by Random Audits: Report on Main Project, Part 2. *Stiftelsen Frischsenteret for samfunnsøkonomisk forskning*.
- Chan, K. H., Mo, P. L. L. M. og Zhou, A. Y. (2013). Government ownership, corporate governance and tax aggressiveness: evidence from China, *Accounting & Finance*, 53 (4), s. 1029-1051.
- Chen, S., Chen, X., Cheng, Q. og Shevlin, T. (2010). Are family firms more tax aggressive than non-family firms?, *Journal of Financial Economics*, 95, s. 41-65.
- Collis, J. (2010). Audit exception and the demand for voluntary audit: A comparative study of the UK and Denmark, *International journal of auditing*, 14 (2), s. 211-231.

- Collis, J. J., R. og Skerratt, L. (2004). The demand for the audit in small companies in the UK, *Accounting & Business Research*, 34 (2), s. 87-100.
- Dedman, E., Kausar, A. og Lennox, C. (2014). The Demand for Audit in Private Firms: Recent Large-Sample Evidence from the UK, *European Accounting Review*, 23 (1).
- Desai, M. A. og Dharmapala, D. (2006). Corporate tax avoidance and high-powered incentives, *Journal of Financial Economics*, 79 (1), s. 145-179.
- Douma, S. og Schreuder, H. (2008). *Economic Approaches to organizations*. 5. utg. Harlow: Pearson Education Limited.
- Dyreg, S., Hanlon, M. og Maydew, E. (2008). Long-run corporate tax avoidance, *The Accounting Review*, (83), s. 61-82.
- Dyreg, S., Hanlon, M. og Maydew, E. (2010). The Effects of Executives on Corporate Tax Avoidance, *The Accounting Review*, 85 (4), s. 1163-1189.
- Eikemo, T. A. og Clausen, T. H. (2012). *Kvantitativ analyse med SPSS: en praktisk innføring i kvantitative analyseteknikker*. Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.
- Fallan, L. (1989). *Skatteplanlegging og skatteplanleggingsadferd i næringsvirksomhet*. Doktoravhandling, Norges Handelshøyskole.
- Fallan, L. (2011). *Økonomistyring, skatter og verdsettelse*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Fallan, L. og Pettersen, I. J. (2016). *Bedriftsøkonomiske atferdsteorier. Endrede perspektiver på atferd, koordinering og organisering*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Fama, E. F. og Jensen, M. C. (1983). Agency Problems and Residual Claims, *The Journal of Law & Economics*, 26 (2), s. 327-249.
- Glesjer, H. (1969). A New Test for Heteroskedasticity, *Journal of the American Statistical Association*, 64 (325), s. 316-323.
- Grenness, T. (1997). *Innføring i vitenskapsteori og metode*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gripsrud, G., Olsson, U. H. og Silkoset, R. (2010). *Metode og dataanalyse*. 2. utg. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Gupta, S. og Newberry, K. (1997). Determinants of the variability in corporate effective tax rates: Evidence from longitudinal data, *Journal of Accounting and Public Policy*, 16 (1), s. 1-34.
- Hammervold, R. (2012). *En kort innføring i SPSS*. Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.
- Hanlon, M. og Heitzman, S. (2010). A review of tax research, *Journal of Accounting and Economics*, 50 (2-3), s. 127-178.

- Hanlon, M. og Slemrod, J. (2009). What does tax aggressiveness signal? Evidence from stock price reactions to news about tax shelter involvement, *Journal of Public Economics*, 93 (1-2), s. 126-141.
- Haugen, K. S. og Nygren, E. A. (2015). *Virksomheter og skatteunndragelser*. Masteravhandling, Høgskolen i Sør-Trøndelag.
- Hellem, K. og Eilertsen, H. K. (2014). *Fritak fra revisjonsplikt i små aksjeselskaper*. Masteravhandling, Høgskolen i Sør-Trøndelag.
- Holme, I. M. og Solvang, B. K. (1998). *Metodevalg og metodebruk*. Otta: Tano Aschehoug.
- Jensen, M. C. og Meckling, W. H. (1976). Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure., *Journal of Financial Economics*, 3 (4), s. 305-360.
- Johannessen, A., Kristoffersen, L. og Tufte, P. A. (2004). *Forskningsmetode for økonomisk-administrative fag*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Johnson, R., Hoskisson, R. og Hitt, M. (1993). Board of director involvement in restructuring: the effects of board versus managerial controls and characteristics, *Strategic Management Journal*, 14, s. 33-50.
- Klassen, K. J., Lisowsky, P. og Mescall, D. (2015). The Role of Auditors, Non-Auditors, and Internal Tax Departments in Corporate Tax Aggressiveness, *The Accounting Review*, 91 (1), s. 179-205.
- Kleven, H. J., Knudsen, M. B., Kreiner, C. T., Pedersen, S. og Saez, E. (2011). Unwilling or Unable to Cheat? Evidence From a Tax Audit Experiment in Denmark, *Econometrica*, 79 (3), s. 651-692.
- Laguir, I., Stagliano, R. og Elbaz, J. (2015). Does corporate social responsibility affect corporate tax aggressiveness?, *Journal of Cleaner Production*, 107, s. 662-675.
- Langlie, J. C. (2015). *Evaluering av unntak for revisjonsplikt i små aksjeselskaper*. Oslo: Handelshøyskolen BI.
- Lanis, R. og Richardson, G. (2011). The effect of board of director composition on corporate tax aggressiveness, *Journal of Accounting and Public Policy*, 30 (1), s. 50-70.
- Lanis, R. og Richardson, G. (2012). Corporate social responsibility and tax aggressiveness: An empirical analysis, *Journal of Accounting and Public Policy*, 31 (1), s. 86-108.
- Lennox, C., Lisosky, P. og Pittmann, J. (2013). Tax Aggressiveness and Accounting Fraud, *Journal of Accounting Research*, 51 (4), s. 739-778.
- Minnick, K. og Noga, T. (2010). Do corporate governance characteristics influence tax management?, *Journal of Corporate Finance*, 16 (5), s. 703-718.

- Minton, E. A. og Kahle, L. R. (2013). Belief systems, religion, and behavioral economics: Marketing in multicultural environments, *Business Expert Press*.
- Niemi, L., Kinnunen, J., Ojala, H. og Troberg, P. (2012). Drivers of voluntary audit in Finland: to be or not to be audited?, *Accounting and Business Research*, 42 (2), s. 169-196.
- NSD (u.å.). *Må prosjektet meldes?* Tilgjengelig fra:
<http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/> (Hentet: 03.03 2016).
- Nyeng, F. (2004). *Vitenskapsteori for økonomer*. Oslo: Abstrakt Forlag.
- Olsen, A. B. (2012). Revisors rolle i forebygging og avdekking av skatteundragelser og annen økonomisk kriminalitet. I: Changemaker og Tax Justice Network Norge (Red.). *Skjult - et hefte om skatteparadis, kapitalflukt og hemmelighold* Oslo: Changemaker og Tax Justice Network Norge.
- Opsahl, H. og Kristensen, R. (2013). Skattemoral som samfunnsansvar: Skattemyndighetenes kontrollaktiviteter – sett fra de autoriserte regnskapsførernes ståsted, *Magma*, (2), s. 65-69.
- Prop.51L(2010–2011) (2010). Endringer i revisorloven og enkelte andre lover (unntak fra revisjonsplikt for små aksjeselskaper): Tilråding fra Finansdepartementet av 17. desember 2010, godkjent i statsråd samme dag: (Regjeringen Stoltenberg II). Oslo: Finansdepartementet.
- Regjeringen (2011). *30 000 kroner: Minstekrav til aksjekapital i AS*. Tilgjengelig fra:
<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/30-000-kroner-minstekrav-til-aksjekapital/id667307/> (Hentet: 06.03 2016).
- Regjeringen (2012). *Skattesatser 2013*. Tilgjengelig fra:
<https://www.regjeringen.no/no/tema/okonomi-og-budsjett/skatter-og-avgifter/skattesatser-2013/id704216> (Hentet: 27.03 2016).
- Regjeringen (2013). *Redusert friinntekt i petroleumsskatten*. Tilgjengelig fra:
<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/reduisert-friinntekt-i-petroleumsskatten/id725999/> (Hentet: 17.05 2016).
- Regjeringen (2016). *Vil forenkle aksjeloven*. Tilgjengelig fra:
<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/vil-forenkle-aksjeloven/id2471404/> (Hentet: 25.02 2016).
- Regnskapsførerloven (2016). *Lov om regnskapsføring av 18. juni 1993 nr.109*. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1993-06-18-109>.

- Revisorloven (2016). *Loven om revisjon av 15. januar 1999 nr.2*. Tilgjengelig fra:
https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-01-15-2/KAPITTEL_2#KAPITTEL_2.
- Ringdal, K. (2013). *Enhet og mangfold: Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Skatteetaten (2015). Ønskeliste fra Skatteetaten til forskere. *Forskningsnytt for Skatteetaten*. Oslo: Skatteetaten.
- Skatteetaten (u.å.). *Rederi*. Tilgjengelig fra: <http://www.skatteetaten.no/no/Bedrift-og-organisasjon/Drive-bedrift/Spesielle-bransjer/Rederi/> (Hentet: 25.05 2016).
- Skatteetaten (u.å.). *Tilleggs-skatt*. Tilgjengelig fra:
<http://www.skatteetaten.no/no/Radgiver/Rettskilder/Handboker/lignings-abc/kapitler/t/?mainchapter=172958> (Hentet: 12.06 2016).
- Smith, A. (1776) .Wealth of nations. I Fallan, L. og Pettersen, I. J. (2016). *Bedriftsøkonomiske atferdsteorier. Endrede perspektiver på atferd, koordinering og organisering*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Stickey, C. og McGee, V. (1982). Effective corporate tax rates: the effect of size, capital intensity, leverage, and other factors, *Journal of Accounting and Public Policy*, 1 (2), s. 125-152.
- Studenmund, A. H. (2014). *Using econometrics a practical guide*. Essex: Pearson.
- Vestrum, J. og Gjerding-Smith, H. (2012). *Åtte måneder med frivillig revisjon i Norge; En totalundersøkelse av hva som kjennetegner selskapene som valgte bort revisor*. Masteravhandling, Handelshøyskolen BI.
- Williamson, O. E. (1985). *The Economic Institutions of Capitalism*. New York: The Fress Press.
- Zemzem, A. og Ftouhi, K. (2013). The Effects of Board of Directors' Characteristics on Tax Aggressiveness *Research Journal of Finance and Accounting*, 4 (4).
- Zimmerman, J. (1983). Taxes and firm size, *Journal of Accounting and Economics*, 5 (2), s. 119-149.
- Økokrim (2012). *Trusselvurdering - økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet 2013-2014*. Oslo: Økokrim.

Vedlegg

1. Utvalgte studier om skatteatferd

<i>Studie (forfattere)</i>	<i>Avhengig variabel (operasjonalisert)</i>	<i>Utvalgte uavhengige variabler (operasjonalisert)</i>	<i>Regresjon (utvalg)</i>	<i>Funn</i>
<i>Determinants of the variability in corporate effective tax rates (Gupta og Newberry, 1997)</i>	<i>Effektiv skattesats (ESS)</i> (Gjennomsnittlig GAAP* ESS= Skattekostnad/ Resultat før skatt og renter & Gjennomsnittlig GAAP ESS Kontantstrøm= Skattekostnad/ Kontantstrøm fra drift før skatt og renter)	<i>Størrelse</i> (Bokført totalkapital) <i>Kapitalstruktur</i> (langsigtig gjeld/totalkapital) <i>Firma ytelse</i> (omsetning/totalkapital) <i>Kapital mix</i> *	<i>Lineær multipl regresjon</i> (amerikanske foretak med 3 år sammenhengende skattebetaling i to perioder. Tilsammen over 8år)	Andre variabler enn størrelse er av betydning for langsiktig ESS. Alle variabler, foruten forskning og utvikling, hadde signifikant påvirkning på ESS.
<i>Long-Run Corporate Tax Avoidance (Dyreg et al., 2008)</i>	« <i>Tax avoidance</i> » *** (Gjennomsnittlig GAAP ESS = Skattekostnad/ Res.f.skatt & Gjennomsnittlig «Kontant» ESS= Betalt skatt/ (Omsetning– spesiell inntekt))	<i>Størrelse</i> (Log. Totalkapital) <i>Børsverdi</i> <i>Lønnsomhet</i> <i>Kapitalstruktur</i> <i>Forskning og utvikling</i> <i>Immaterielle eiendeler</i> <i>Markedsføring</i>	<i>Lineær multipl regresjon</i> (amerikanske foretak med 10 år sammenhengende skattebetaling)	Utvikler og beskriver «kontant» ESS som et nytt mål på langsiktig «tax avoidance»
<i>Do corporate governance characteristics influence tax management? (Minnick og Noga, 2010)</i>	« <i>Tax management</i> » (GAAP ESS = Skattekostnad/ Resultat før skatt & Kontant ESS= Betalt skatt/ (Omsetning– spesiell inntekt))	Eierstyring karakteristikker -Antall corp.gov. belønningssystemer -Styrestørrelse -Uavhengig styre -Dualitet i ledelsen Kompensasjon karakteristikker -Opsjon for ledelse -Aksjer for ledelse	<i>Lineær multipl regresjon</i> (S&P 500 selskapene fra 1996- 2005. Tilsatt 256 selskaper)	1)Insentiv betalinger fører til at selskapet investeringer i «tax management» 2)Link mellom bruk av belønningssystem for ledere og lavere skattebetaling
<i>Corporate social responsibility (CSR) and tax aggressiveness: An empirical analysis (Lanis og Richardson, 2012)</i>	<i>Skatteaggressivitet</i> (Gjennomsnittlig GAAP ESS= Skattekostnad/ Resultat før skatt og renter & ESS=Betalbarskatt/ Kontantstrøm fra drift)	Uavhengig variabler: Avsløringer av negativ CSR Uavhengighet i styret Antall år på børs Antall år CEO har vært sjef. Uvalgte kontrollvariabler: <i>Størrelse</i> <i>Lønnsomhet</i> <i>Kapitalstruktur</i> <i>Kapitalmix</i> ** <i>Markedsverdi av aksjer</i>	Tobit regresjon (408 australske børselskaper fra 2008-09, hentet fra finansiell data)	Sammenheng mellom høyere avsløringer av dårlig samfunnsansvar og lavere nivå skatteaggressivitet 2)Investeringer samfunnsansvar, og firma og CSR-strategi er viktige elementer i CSR aktiviteter som har negativ effekt på skatteaggressivitet

<i>Tax aggressiveness and accounting fraud (Lennox et al., 2013)</i>	<i>Regnskapssvindler</i> (Rapporterte finansielle svindler)	Uavhengig variabler: Skatteaggressivitet (fem proxier på ESS)	<i>Lineær multipl regressjon</i> (offentlige selskaper i USA i perioden 1995-2001, 797 bedrageri-år)	Skatteaggressive offentlig firma i USA svindler mindre gjennom regnskapene
<i>Evaluering av unntak for revisjonsplikt i små aksjeselskaper (Langlie, 2015)</i>	<i>Skatteunndragelse</i> (Flere ulike avhengige variabler; relativisering av summeringsposter og utgiftsposter****) <i>Kvalitet ved ligningsoppgavene</i> (Kvalitetsindekser konstruert av Skatteetatens kontrollører, kontrollutslag og informasjon fra ansatte i Skatteetaten)	<i>Ulike aldersvariabler</i> <i>Ulike resultatmål</i> <i>Betalingsanmerkning</i> <i>Har regnskapsfører</i> <i>Størrelse</i> <i>Antall ansatte</i> <i>Ulike aldersvariabler</i> <i>Ulike resultatmål</i> <i>Betalingsanmerkning</i> <i>Har regnskapsfører</i> <i>Størrelse</i> (Noe mindre antall variabler enn for skatteunndragelse)	<i>Regressjon på førstedifferanser</i> (dvs. hvor alle variablene er på endringsform) (fravalgskandidater i 2011 som foretok fravalg) <i>Lineær multipl regressjon</i> (fravalgsselskaper i Norge fra perioden 2006-12)	Ingen økning i skatteunndragelse for selskaper som velger bort revisor Lavere oppgave kvalitet, uavhengig av mål
<i>The role of Auditor, Non-Auditor & Internal Tax departments in corporate tax aggressiveness (Klassen et al., 2015)</i>	<i>Skatteaggressivitet</i> (Logaritmen av økning urealisert skattefordel fra fjorår)	<i>Forberedelse av selvangivelse</i> <i>Revisjons anmerkninger</i> <i>Utvalgte kontrollvariabler:</i> <i>Størrelse</i> <i>Lønnsomhet</i> <i>Kapitalstruktur</i> <i>Forskning og utvikling</i> <i>Markedsverdi over bokført verdi</i>	<i>Tobit regressjon</i> (store selskaper og børsnoterte selskaper, i perioden 2008-09. Tilsammen 1.533 firma-år)	Firma som forbereder sin egen selvangivelse eller får en som ikke er revisor til å forberede er mer skatteaggressiv enn de som benytter revisor

* Generally Accepted Accounting Principles

** Inndelt i kapital intensitet, varelager intensitet, og forskning og utvikling per total omsetning

*** Defineres bredt i studien, som noe som reduserer skattebyrden over tid. Tilsvarende definisjonen som bruker på skatteaggressivitet i denne studien.

**** Summeringsposter: driftsresultat eller næringsinntekt. Andre utgiftsposter hvor det er lett å oppdrive kvitteringer fordi utgiftene også opptrer privat, f.eks. utgifter til telefon, reise og restaurant.

2. Utvalgte studier om skatteatferd: Studier om styrets skatteatferd

Studie (forfattere)	Avhengig variabel (operasjonalisert)	Utvalgte uavhengige variabler (operasjonalisert)	Regresjon (utvalg)	Funn
<i>The effects of executives on corporate tax avoidance</i> (Dyreg et al., 2010)	«Tax avoidance» *** (GAAP* ESS = Skattekostnad/ Resultat før skatt & «Kontant» ESS= Betalbarskatt/ (Omsetning– spesiell inntekt))	Individuelle variabler ved dagligleder (MBA, Mann) Utvalgte kontrollvariabler: Størrelse Lønnsomhet (EBITDA) Kapitalstruktur Forskning og utvikling	Lineær multippel regresjon (908 ledere, fulgt over tre år, i tillegg 12,958 firma-år med data)	Den individuelle lederen har signifikant effekt på selskapets «tax avoidance».
<i>The effect of board of director composition corporate tax aggressiveness</i> (Lanis og Richardson, 2011)	Skatteaggressivitet (Dummi variabel: Endring av ligning=skatteaggressiv Uendret ligning= ikke skatteaggressiv)	Uavhengige variabler: -Andel eksterne styremedlemmer -Andel styremedlemmer som er ledere i andre selskap -Andel ikke-ansatte i styret	Logistisk regresjon (32 offentlige amerikanske selskaper, 2001-2006)	Flere eksterne styremedlemmer senker skatte- aggressiviteten
<i>The effects of board of directors characteristics on tax aggressiveness</i> (Zemzem og Ftouhi, 2013)	Skatteaggressivitet (ESS= Total skattekostnad/ Resultat før skatt.)	Uavhengige- og kontroll variabler: -Andel eksterne styremedlemmer -Styrestørrelse -Andel damer is styret -Daligleder er styreleder	Lineær regresjon med logaritmisk transformasjon (73 franske selskap på børs, 2006-2010)	1)Økt kvinneandel i styret og mindre styrer reduserer skatteaggressiviteten 2)Eksterne styremedlemmer og dualitet øker ikke skatteaggressiviteten
<i>Government ownership, corporate governance and tax aggressiveness</i> (Chan et al., 2013)	Skatteaggressivitet (ESS= Total skattekostnad/ Resultat før skatt.)	Uavhengige variabler: -Statlig eierskap -Uavhengighet i styret -Dagligleder er styreleder -Styrets eierandeler Utvalgte kontrollvariabler: Størrelse Lønnsomhet Kapitalstruktur Forskning og utvikling Kapital mix** Industri	Tobit regresjon (Kinesiske selskaper fra Shanghai børsen i perioden 2003-2009, tilsammen 6032 firma-år i regresjonen)	1)Firma uten statlig eierskap er mer skatteaggressive 2) Styrets eierandeler og dualitet har begge en signifikant positiv effekt på skatteaggressiviteten
<i>Corporate governance, incentives & tax avoidance</i> (Armstrong et al., 2015)	«Tax avoidance» *** (To proxier: «Tax position» = Urealisert skattefordel/ Totalkapital & «Tax avoidance» ESS= Gj.sn GAAP ESS for selskaper med tilsvarende størrelse og bransje- Gj.sn. GAAP ESS)	Uavhengige variabler: -Uavhengige styremedlemmer -Ledere i styret -Finansielle eksperter i styret -CEOs aksjegevinst ved økning i markedsverdi	Kvantil regresjon (7,231 observasjoner med firma-år, fra 2007- 10)	1)Positiv sammenheng mellom styrets uavhengighet og lav «tax avoidance» 2)Ingen sammenheng mellom ulike «corporate governance» mekansimer og «tax avoidance»

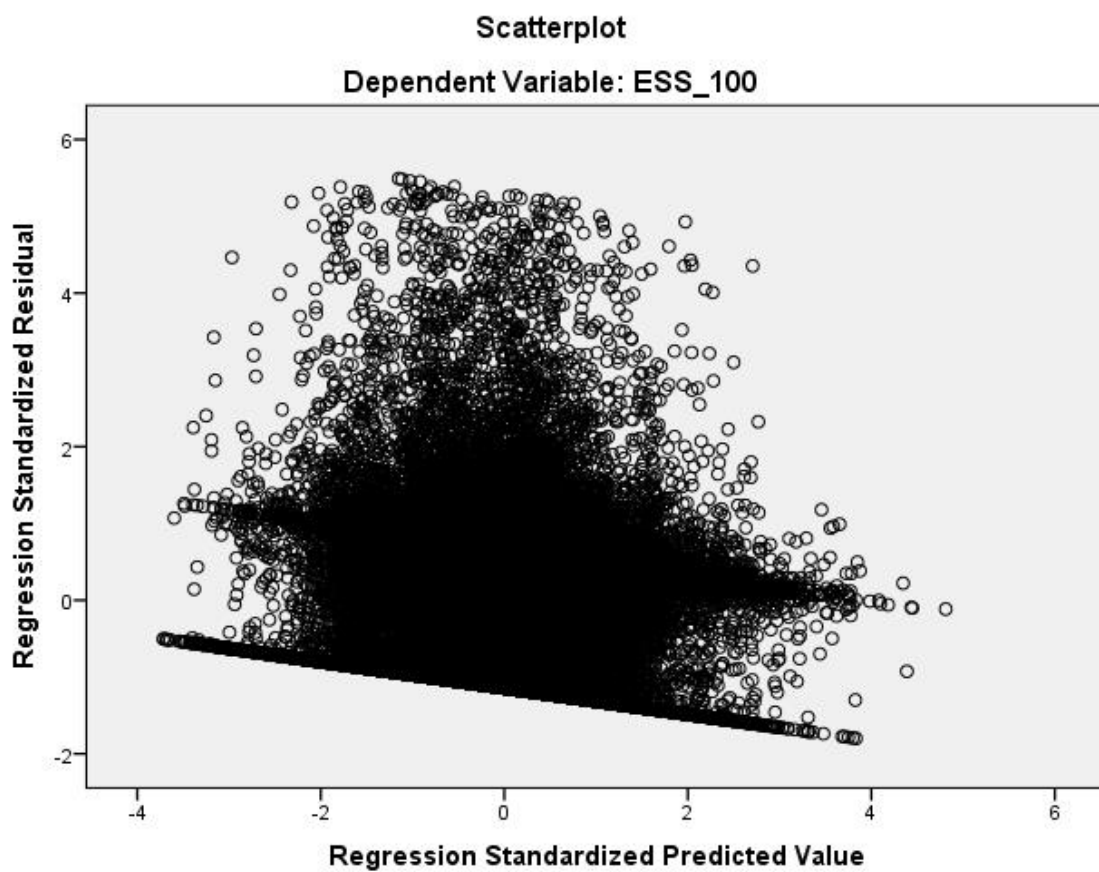
* Generally Accepted Accounting Principles

** Inndelt i kapital intensitet, varelager intensitet, og forskning og utvikling per total omsetning

*** Defineres bredt i studien, som noe som reduserer skattebyrden over tid. Tilsvarende definisjonen som bruker på skatteaggressivitet i denne studien.

**** Summeringsposter: driftsresultat eller næringsinntekt. Andre utgiftsposter hvor det er lett å oppdrive kvitteringer fordi utgiftene også opptrer privat, f.eks. utgifter til telefon, reise og restaurant.

3. Residualplott

4. Gleisjer-test

Regresjonskoeffisienter

	Beta	Standardfeil	t-verdi	p-verdi
(Konstant)	14,364	,165	87,077	,000
Fravalg revisjon	-,007	,081	-,089	,929
Ikke ekstern regnskapsfører	,606	,080	7,610	,000
Eierandel styreleder	,002	,001	1,504	,132
Ansatte	-,171	,022	-7,840	,000
Totalkapitalrentabilitet	-7,436	,180	-41,226	,000
Kapitalstruktur	,326	,134	2,430	,015
Alder	,003	,000	9,632	,000
Datterselskap	-,836	,125	-6,690	,000
Risikobrånse	-,166	,074	-2,230	,026
Sentralitetskode	-,079	,037	-2,144	,032
Sen levering	,836	,079	10,639	,000
Tilleggsskatt	,056	,571	,097	,922

Testen bruker absolutte verdier av ustandardiserte residualer som avhengig variabel og tester nullhypotesen om homoskedastisitet.

Signifikansnivå $> 0,05$ betyr at det er ingen problemer med heteroskedastisitet.

Signifikansnivå $< 0,05$ betyr at det er problemer med heteroskedastisitet.

Hypotesetesting viser at for åtte av tolv variabler kan nullhypotesen forkastes.

5. Korrelasjonsmatrise

	Skatteatferd	Fravalg revisjon	Ikke eksterne regnskapsførere	Eierandel styreleder	Ansatte	Total kapitalrentabilitet	Kapitalstruktur	Alder	Datterselskap	Risiko- bransje	Sentralitets- kode	Sen levering	Tilleggs- skatt
Skatteatferd	1												
Fravalg revisjon	-,009*	1											
Ikke eksterne regnskapsførere	-,074**	-,235**	1										
Eierandel styreleder	-,035**	,325**	-,124**	1									
Ansatte	,080**	,037**	-,105**	,071**	1								
Total kapitalrentabilitet	,053**	,124**	-,077**	,168**	,021**	1							
Kapitalstruktur	-,078**	-,143**	,043**	-,259**	-,133**	-,278**	1						
Alder	,011**	-,176**	,067**	-,103**	,032**	-,123**	,017**	1					
Datterselskap	,052**	-,340**	,127**	-,673**	-,100**	-,112**	,205**	,062**	1				
Risiko- bransje	,000	-,152**	,041**	-,199**	-,115**	-,169**	,296**	,076**	,177**	1			
Sentralitetskode	-,006	-,040**	,061**	,022**	-,046**	,082**	-,103**	,007*	,027**	-,058**	1		
Sen levering	-,068**	-,066**	,039**	,037**	-,011**	-,008*	,007	-,047**	,004	-,019**	,030**	1	
Tilleggsskatt	,012**	-,003	,004	,013**	,015**	,009*	-,010**	-,015**	-,011**	-,005	,002	,096**	1

** Korrelasjon er signifikant på 0,01 nivå

* Korrelasjon er signifikant på 0,05 nivå

6. Beskrivende statistikk

Beskrivende statistikk					
	Observasjoner	Minimum	Maksimum	Gjennomsnitt	Standardavvik
Skatteatferd (ESS)	56 485	0	100	17,74	15,77
Fravalg revisjon	56 485	0	1	0,64	0,48
Ikke ekstern regnskapsfører	56 485	0	1	0,29	0,05
Eierandel styreleder	56 485	0	100	60,68	41,78
Ansatte	56 485	0	10	1,01	1,63
Totalkapitalrentabilitet	56 485	-0,34	1	0,21	0,20
Kapitalstruktur	56 485	0	1	0,18	0,29
Alder	56 485	0	1 776	119,46	136,53
Datterselskap	56 485	0	1	0,18	0,38
Risikobrandsje	56 485	0	1	0,48	0,50
Sentralitetskode	56 485	0	3	2,46	0,95
Sen levering	56 485	0	1	0,27	0,45
Tilleggsskatt	56 485	0	1	0,00	0,06

7. Test av regresjonsmodell

Test av modellen				
	Sum av kvadrater	Frihetsgrader	F-verdi	p-verdi
Regresjon	401 551,76	12	138,55	0,000
Residualer	13 639 538,80	56 472		
Totalt	14 041 090,53	56 484		

8. Normalfordeling av residualer

